

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Bakalářská práce

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Izabela Sikorová

*Sestry alžbětky a jejich vnímání přínosu vlastní spirituality při péči
o seniory*

Bakalářská práce

vedoucí práce: ThLic. Michal Umlauf

2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně na základě použitých pramenů a literatury uvedených v seznamu literatury.

V Olomouci dne 24. 3. 2022

.....

Izabela Sikorová

Poděkování

Děkuji ThLic. Michalu Umlafovi za odborné vedení práce, za cenné rady, podněty, podporu a povzbuzení. Mé poděkování patří také spolusestrám, které se zapojily do výzkumné části práce i všem, kteří mi pomáhali modlitbou.

Obsah

Úvod	7
1 Spiritualita sester alžbětinek.....	9
1.1 Osobnosti formující spiritualitu sester alžbětinek	9
1.1.1 Svatý František.....	10
1.1.2 Svatá Alžběta	12
1.1.3 Sestra Apolonie Radermecher	14
1.2 Charakteristika spirituality sester alžbětinek.....	15
1.2.1 Hlavní rysy řeholní spirituality sester alžbětinek.....	16
1.2.2 Zdůraznění prvku radosti.....	18
1.2.3 Radost ve službě seniorům u sester alžbětinek.....	19
2 Sociální práce se seniory v domovech pro seniory.....	21
2.1 Život člověka v domově pro seniory	22
2.1.1 Zranitelnost starého člověka	22
2.1.2 Poskytování služby domova pro seniory.....	23
2.1.3 Kvalita života klientů domova pro seniory.....	25
2.2 Aktuální trendy v přístupu k seniorům a jejich dopad na poskytování péče.....	27
2.2.1 Koncept aktivního stárnutí.....	27
2.2.2 Slabá místa aktivního přístupu.....	28
2.3 Uplatnění spirituality sester alžbětinek při práci se seniory.....	29
2.3.1 Výchozí bod – skutečnost v níž žijeme	29
2.3.2 Paradox nalézané radosti ve službě seniorům	31
3 Metodologie výzkumu	35
3.1 Příprava praktické části výzkumu.....	35
3.1.1 Cíl výzkumu a hlavní výzkumné otázky	35
3.1.2 Výzkumná metoda	36

3.1.3	Popis výzkumného souboru.....	36
3.1.4	Zajištění kvality, limity a etické aspekty výzkumu.....	37
3.2	Realizace.....	38
3.2.1	Technika sběru dat	38
3.2.2	Techniky analýzy dat.....	40
3.3	Interpretace a analýza dat	41
3.3.1	Primární interpretace a analýza dat	41
3.3.2	Sekundární interpretace	44
3.4	Shrnutí a závěr výzkumu	49
	Závěr	55
	Bibliografie	57

Úvod

V posledních letech obecně napříč obory narůstá zájem o celostní přístup při práci s člověkem a tento vzrůstající trend lze pozorovat i v oblasti sociální práce (Šrajer, 2012, s. 82; Elichová, 2017, s. 44). Hledají se cesty k účinné pomoci klientům, která by jim přinesla kvalitnější život a zapojení všech možných zdrojů včetně těch duchovních se jeví jako jedna z možností efektivní sociální práce (Kaňák, 2015, s. 31). S ohledem na to, že se tento trend v ČR teprve začíná uplatňovat a zájem o duchovní potřeby se zavádí do systému sociální práce s klientem (Suchomelová, 2016b, s. 106), je vhodné a může být i přínosné nechat se inspirovat těmi sociálními subjekty, které spiritualitu ve své práci vždy zohledňovaly a často to byla právě ona, která byla pro zrod jejich práce určující (VC 1). K těmto subjektům můžeme zahrnout různá církevní společenství a řeholní komunity, které svou činnost zaměřují na pomoc potřebným (VC 5). S ohledem na obsírnost zvoleného tématu se zaměřím pouze na jeden z mnoha řeholních řádů a jiných církevních společenství. v této práci se tedy budu zabývat konkrétně Konventem sester alžbětinek v Jablunkově, dále v textu budu používat pojmenování jen sestry alžbětinky. Výběr tohoto řeholního společenství byl ovlivněn tím, že sama patřím k sestram alžbětinkám a tudíž zde hrála významnou úlohu má osobní motivace psát o něčem, co je mi blízké a co si zároveň mohu díky této práci ještě více prohloubit a ujasnit. Důvodem proč se tato práce nebude zabývat sestrami alžbětinkami obecně, ale konkrétně sestrami v Jablunkově je takový, že dle právních předpisů jsou kláštery tohoto řádu autonomní (S 1). z toho vyplývá, že se jednotlivé kláštery mohou od sebe odlišovat v některých pravidlech života, neboť si je sestry samy určují a schvalují (S 214). Spolu s výběrem konkrétního řeholního společenství se mi zúžilo pole zkoumání dopadu přínosu spirituality pro sociální práci, zaměřím se na práci se seniory, kterým sestry alžbětinky v Jablunkově poskytují sociální službu v rámci domova pro seniory. Toto zúžení je dle mého mínění přínosné také v souvislosti s aktuálními diskuzemi týkajícími se fenoménu stárnutí populace v jehož důsledku pak v posledních desetiletích narůstá zájem (i mezi výzkumníky) o zkoumání pozitivního vlivu spirituality a náboženství na zdraví seniorů (Mondragón-Cervantes a kol., 2019, s. 53). Tato práce tematicky navazuje na mou teoretickou absolventskou práci, ve které jsem hledala ve spiritualitě sester alžbětinek charakteristické prvky, které by mohly být přínosné pro práci se seniory. Nyní bych chtěla k tomuto tématu přistoupit z osobního pohledu a praxe sester

alžbětinek. Cílem je tedy zjistit, zda sestry alžbětinky v prožívané spiritualitě svého řeholního společenství spatřují přínos ovlivňující jejich službu seniorům.

Práce je rozdělena na část teoretickou a část empirickou. První z nich se skládá ze dvou kapitol. Na začátku popisují spiritualitu sester alžbětinek s ohledem na specifický a zásadní rys jejich duchovnosti, kterým je přinášet druhým radost (S 198). Následně na to navazují kapitolou, kde popisují současnou péči o seniory a kvalitu jejich života s důrazem na ty oblasti, kde by mohla být spiritualita sester přínosná.

Ve druhé části uskutečňují prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů se sestrami alžbětinkami v Jablunkově kvalitativní výzkumné šetření, jehož cílem je zjistit, zda tyto sestry vnímají přínos své spirituality při práci se seniory. Byly stanoveny dvě výzkumné otázky: Jak sestry alžbětinky vnímají přínos vlastní spirituality pro sebe sama při práci se seniory? Jak sestry alžbětinky vnímají přínos své spirituality pro kvalitu života seniorů? Následně popisují celý průběh výzkumu a v závěru seznamují s výsledky a vyhodnocením získaných dat.

V práci čerpám z tematicky zaměřených zdrojů odborné literatury, časopisů, vlastních řeholních předpisů, internetových zdrojů a archivů sester alžbětinek, katolických církevních dokumentů a aktuálních zveřejněných výzkumných šetření. Díky získaným poznatkům by mohla tato práce přinést povzbuzení, motivaci a inspiraci pro zavádění duchovních potřeb do oblasti péče o seniory.

1 Spiritualita sester alžbětinek

V dnešní době je pojem spirituality možno chápat velmi různě a zahrnuje spoustu odlišných forem prožívání spojených s jakýmkoliv přesahem (Cincialová, 2010a, s. 5-6 [online]). Původně byla spiritualita pod synonymem duchovno nerozlučně spjata s náboženstvím a teprve ve dvacátém století se tento pojem nejen zpopularizoval, ale také se i od náboženství značně separoval (Říčan, 2006, s. 120-121). Široký záběr tohoto pojmu samozřejmě náboženství a hledání posvátna nevyklučuje, ale váže se spíše obecněji na smysl života, vnímání přesahu, hledání podstaty a porozumění lidskému bytí a jednání (Fisher a kol., 2018, s.17). Pro účely této práce budu spiritualitu chápat oběma způsoby, avšak při jejím popisu v případě sester alžbětinek budu předně vycházet z křesťanského pojetí, kde je běžné ji zaměňovat s pojmy jako duchovnost a duchovní život, a kde je chápána ve významu působení božího Ducha v životě a jednání člověka (Cincialová, 2010a, s. 1-2 [online]). O spiritualitě lze také mluvit v kontextu různých řeholních společenství, která se pak mezi jednotlivými společenstvími odlišují na základě osobnosti zakladatele a charismatu, jenž mu byl dán (CCE 2684). V této kapitole tedy představím osobnosti, jež položily základ pro alžbětinskou spiritualitu, a následně popíši, jak sestry svou duchovnost prožívají v současném kontextu doby. Při popisu této kapitoly budu vycházet z katolických církevních dokumentů, řeholních předpisů, internetových zdrojů a archivů sester alžbětinek a tematicky zaměřené odborné literatury.

1.1 Osobnosti formující spiritualitu sester alžbětinek

V průběhu dějin katolické církve vznikalo a stále vzniká mnoho rozmanitých forem života lidí zcela zasvěcených Bohu. Mezi těmi, jež se zcela oddali modlitbám a práci, těmi, jež žili sami jako poustevníci a těmi, jež zasvětili svůj život hlásání Božího slova byli i lidé, kteří se oddali dílu charitativnímu. U zrodu těchto apoštolských řeholních společenství stáli vždy konkrétní lidé, muži či ženy, kteří se rozhodli ve svém životě radikálněji následovat osobu Krista a se specifickým charismatem sloužit chudým a potřebným své doby. (VC 1-12)

K danému charismatu se pak pojí i spiritualita řádu, neboť tento dar pochází od Božího Ducha a skrze něj se mají řeholníci a řeholnice přiblížit opět Bohu a zároveň druhé jsou vyzváni k tomu, aby dar nejen uchovávali v paměti, ale aktivně ho rozvíjeli a odpovídali tak na současné výzvy doby (VC 36-37). Sestra Mary (Maherová,

2015, s. 8 [online]) popisuje charisma jako fenomén, který je třeba neustále nalézat skrze propojení historicky položených základů a aktuálních výzev doby. I katolická církev ve svých dokumentech vybízí členy řeholních komunit k tomu, aby nezanedbávali důležitý prvek ve svém následování Krista, kterým je věrnost vůči duchovnímu dědictví jejich zakladatelů, neboť tak svou jedinečností obohacují církev i celou společnost (VC 36; PC 2 [online]). Sestry alžbětinky mají ve svých řeholních předpisech uvedena tři jména, která utvářejí charakteristiku jejich spirituality: svatý František, svatá Alžběta a sestra Apolonie Radermecher (K 2). Nyní v krátkosti představím hlavní rysy a poselství těchto tří postav. Vzhledem k historické návaznosti začnu od svatého Františka, pak představím svatou Alžbětu a nakonec sestru Apolonii Radermecher. S ohledem na zaměření mé práce nebudu popisovat celé jejich životní příběhy, ale soustředím se na dobu, ve které žili a také jejich poselství, jež bylo pro ně tak charakteristické a jež se jim díky Boží pomoci podařilo uskutečnit.

1.1.1 Svatý František

Na přelomu 12. a 13. století se poměrně známou osobností stal v Itálii František Bernardone, jehož život a příklad radikálního následování Krista daly počátek velkému františkánskému hnutí. Narodil se v severní Itálii ve městě Assisi roku 1181 nebo 1182. Bylo to období a místo válek a politických konfliktů, kdy se čím dál tím bohatší a vlivnější obchodnická vrstva začala domáhat své nezávislosti a podílu na moci veřejné, avšak proti ní stála a hájila svou dosavadní nadřazenou pozici šlechtická vrstva věrná císaři a aristokratické vládě. (Short, 2003, s. 17-34)

V důsledku hospodářského a demografického růstu což se projevovalo hlavně v rozvoji měst, obchodu a různých řemesel, se vrstva obchodníků stávala čím dál tím vlivnější (Le Goff, 2014, s. 19). František se narodil v rodině zámožného obchodníka s látkami Petra Bernardone, čímž se jasně stal příslušníkem měšťanstva, avšak jeho touha vždy směřovala k dosažení větší slávy a cti (Chlupová, 2009, s.8). Možnost uskutečnění své touhy viděl v povolání rytíře, neboť ti v té době byli oslavováni a spolu s aktuálním fenoménem pořádaných křížových výprav i dost potřební a žádáni (Cincialová, 2010a, s. 14 [online]). Třída rytířská a aristokratická byly tehdy totiž stále spojovány s vlivem, vládou a mocí (Le Goff, 2014, s. 26).

Kromě zařazení do vládnoucích vrstev představuje moc i jakékoliv vlastnění a tato moc umožňuje člověku ovládat ostatní. V době Františka se tento pojem spojoval

hlavně s vlastněním půdy, peněz a vědomostí. Jednak ve středověku existoval feudální systém spojený s vlastněním půdy, dále v souvislosti s rozvojem obchodu nabíraly na důležitosti a významu peníze a s rozvojem školství a univerzit se i vědění stalo svým způsobem výsadou mocných. (Rys, 2013, s. 17-18)

Středověká církev v tomto ohledu byla dosti bohatá a v reakci na tuto skutečnost vznikalo mnoho mnišských a společenských hnutí, z nichž však některá (zvláště hnutí lidových kazatelů) byla často církví označena za heretická, což vedlo jen k dalšímu bolestnému rozdělení a válkám (Cincialová, 2010a, 14-17 [online]). Po přiblížení kontextu doby, ve které žil František, bych nyní chtěla poukázat na charakteristiku a vliv jeho poselství.

V první řadě se Františkovo smýšlení a pohled na tehdejší společnost po jeho obrácení zcela změnilo. Tato změna stála u zrodu Františkova nového řeholního společenství čerpajícího ze zcela opačných hodnot. (Rys, 2013, s. 19)

Montorsi (2003, s. 109-217) vyjmenovává čtyři základní rysy: bratrství, pokoru, hlásání evangelia a radost. S ohledem na další autory (Chesterton, 2017, s. 63-75; Le Goff, 2004, s. 152; Short, 2003, s. 33-34) bych k charakteristickým prvkům přidala i chudobu. Hlásání evangelia se ve srovnání s dosavadními mnišskými tradicemi, běžnými v této době, změnilo v tom, že bratři již neutíkali před zkaženým světem zcela do ústraní, ale spíše vycházeli vstříc lidem s touhou získávat svět pro Krista (Cincialová, 2010a, s. 14 [online]). Mezi neustálými boji o moc František přichází s myšlenkou vzniku nikoli řádu, ale bratrstva, ve kterém jsou si všichni rovni, panuje zde rodinná atmosféra a při styku mezi sebou a ostatními lidmi se staví do role těch menších (Le Goff, 2004, s. 78). Tato pokora se projevuje i ve Františkově odkazu, aby se nazývali menšími bratry (Montorsi, 2003, s. 155). S konceptem života tzv. být menší, je úzce spjata vlastnictví, neboť právě ono dává člověku status ve společnosti a tím i moc (Rys, 2013, s. 38).

Chudoba se může mylně chápat pouze ve světle jejího záporného pojetí, což souvisí s nutností oprostít se ode všeho a nic nevlastnit, ale ve Františkově kladném a radostném přístupu k životu lze na fenomén chudoby nahlížet jednak jako na touhu získat to nejcennější na světě – Božího Ducha se všemi jeho dary (Cincialová, 2010a, s. 36 [online]), a jednak jako na vyklízení prostoru v sobě pro druhé lidi čili pro budování bratrství se všemi lidmi (Cincialová, 2010b, s. 23 [online]). Plodem vlastnění je strach, který pramení z vědomí, že můžu o všechno kdykoliv přijít (Merino, 2001, s. 69) a tudíž v tomto kontextu není až tak překvapující, že František právě díky praktikované chudobě našel opravdovou radost (FP 1836). Le Goff (2004, s. 82, 149-150) vyzdvihuje

u františkánské spirituality oproti všem výše zmíněným prvkům právě charakteristické spojení náročného ideálu života s radostným nastavením a pozitivním přístupem. V tehdejší době to bylo dosti neobvyklé, neboť tvrdá a přísná askeze vedla mnichy spíše k pláči a lítosti nad učiněnými hříchy a zkažeností světa.

Františkova radost nebyla jen chvilkovým nadšením, ale spíše postojem, který zaujal k životu, a který v celé šíři zahrnoval jak radostné emoce, vděčnost, optimismus, tak také trpělivé přijetí bolestných situací, chvíl ponížení a utrpení. Zdrojem, ze kterého čerpal radost byl v první řadě jeho osobní vztah k Bohu, ve kterém našel své jedinečné povolání a smysl života. Dalším zdrojem jeho radosti byl prožívaná chudoba, bratrství a kontemplace přírody. (Gniecki, 2001, s. 163-178)

1.1.2 Svatá Alžběta

Na rozdíl od svého současníka sv. Františka po sobě tato žena nezanechala žádné spisy ani dopisy, které by se mohly stát vhodnými podklady pro studium a prohloubení podstaty jejího charismatu a spirituality, avšak dochovalo se několik děl popisujících její život, které byly napsány krátce po její smrti a kde lze nalézt odkaz její duchovnosti ne ve slově, nýbrž v milosrdných skutcích, které vykonala (Adamska, 2008, s. 5).

Alžběta se narodila v roce 1207, byla dcerou vlivného uherského krále Ondřeje II. Ve svém rodném kraji nežila dlouho, neboť dle tehdejších zvyků byla již v útlém dětství zasnoubena a následně ve svých 4 letech vyslána na dvůr svého budoucího manžela do východního Německa. (Cavagna, 2007, s. 4-8)

Historický kontext středověku jsem již popsala v kapitole o svatém Františkovi a proto zde zmíním jen konkrétní rodinné zázemí a prostředí, ve kterém Alžběta vyrůstala a žila. O Alžbětě se píše, že již od útlého dětství projevovala hlubokou zbožnost a přinášela Bohu drobné oběti v podobě přemáhání sebe sama a obdarovávání chudých (Panuś, 2008, s. 22). Touto svou zbožností si však na královském dvoře přivodila mnohá nepřátelství, neboť nezapadla do obvyklého v těchto kruzích marnivého způsobu života, a bylo ji vyčítáno pohrdání zvyklostmi a mravy (Cavagna, 2007, s. 15).

Alžběta tedy vyrůstala na durynském dvoře lantkraběte Heřmana I., který byl otcem Ludvíka, jejího budoucího manžela. Její tchán byl velmi vlivným a statečným vládcem se srdcem vnímavým a velmi příznivě nakloněným ke dvorské lyrice, jenž nezářící touha po životě v neustálých radovánkách ho přivedla k tomu, že stále shromažďoval na svém dvoře mnoho zpěváků, básníků a trubadúrů, a neustále se u něj

hodovalo a pořádaly se slavnosti. Na to však dopláceli chudí poddaní, kteří často oproti tomu žili ve strašných podmínkách. (Adamska, 2008, s. 16-17)

Daně byly totiž úředníky často vybírány nespravedlivě a nad stanovenou míru (Dachovský, 2007, s.14-15). Mohlo by se zdát, že žila ve dvou rozdílných kontrastech, z jedné strany byla součástí královské rodiny a měla všechny přepychy života na dosah ruky a z druhé strany chodívala mezi chudé, štědře je obdarovávala a sloužila jim v jejich potřebách (Cavagna, 2007, s. 21-22). Tento její způsob života vzbuzoval u dvora postupem času takový odpor, že Alžběta často musela snášet i veřejné urážky, posměšky, pomluvy a leckdy se jí posmívalo i služebnictvo (Adamska, 2008, s. 21-23). Teprve smrt jejího manžela přiměla Alžbětu učinit důležité rozhodnutí v jejím životě a zvolit si cestu na níž sdílela osud s těmi nejchudšími a ve společnosti opovrhovanými lidmi (Cavagna, 2007, 38-39). Zemřela v poměrně mladém věku (24 let) z důvodu nemoci i vyčerpání (Panuś, 2008, s. 55).

Je potřeba zmínit, že na přelomu 12. a 13. století dochází díky příkladu života sv. Františka ke vzniku a rozvoji tzv. třetího řádu, kam patřili lidé, kteří chtěli následovat Františkův příklad a zároveň nemohli opustit své rodiny a domovy (Chesterton, 2017, s. 86-87). Nebylo tedy nic neobvyklého, že i mezi mnohými zámožnými muži a ženami, byli ti, kteří se věnovali charitativním dílům a finančně podporovali chudé (Cincialová, 2009, s. 1-4 [online]). Alžběta, o které se vedou spory mezi historiky, zda patřila oficiálně ke třetímu řádu, však ideálem sv. Františka byla určitě ovlivněná a její životní postoj v mnohém připomínal i Františkovu cestu (Cincialová, 2009, s. 36 [online]). Životní postoj a milosrdné činy svaté Alžběty, jak píše Adamska (2008, s. 89-90), byly její osobní odpovědí na zneužívání moci vyšších vrstev společnosti, kterých sama byla součástí. Proto se snažila využívat svého postavení, dvorské bohatství rozdávat chudým, zakládat špitály a sirotčince a v osobním životě žít velmi skromně. Co víc, nakonec se zřekla všeho a sdílela osud s těmi nejchudšími jako jedna z nich, čímž podobně jako sv. František naplnila ducha chudoby a bratrství (Cavagna, 2008, s. 39). Nakonec není možné nezmínit Alžbětinu radostnou povahu, která jak o ní napsala Edita Steinová (dle Kędracka, 2006, s.93) a další autoři (Cavagna, 2008, s. 21; Adamska, 2008, s. 90, 94) se projevovala tím, že si přála chudým přinášet nejen materiální pomoc, ale především lásku, útěchu a radost, jež měla zmírnit jejich trápení.

1.1.3 Sestra Apolonie Radermecher

Apolonie se narodila o tři sta let později než sv. Alžběta i sv. František, a to konkrétně v roce 1571 do vlivné a významně postavené rodiny v německém městě Cáchy (Brosch, 1997, s. 9). Právě s tímto městem se pojí celé její životní dílo, které tady s Boží pomocí a několika sestrami započala, a které mělo natolik příznivý dopad na město, že sám starosta prohlásil Apolonii hned po její smrti světlem pro město Cáchy (Schwestern, Mutter Apollonia [on-line]). Doba, ve které žila byla nejen spojená s mnoha postavami světců (sv. František Xaverský, sv. Pius V., sv. Ignác, sv. Karel Boromejský atd.), ale zároveň to byla doba, kdy v důsledku rozkolu v katolické církvi vznikla protestantská církev (Brosch, 1997, s. 10-12). Náboženské konflikty a války mezi katolíky a protestanty tíživě poznamenaly nejen Německo, ale i zbytek Evropy (Schwestern, Ursprung [on-line]).

Největší moc měli tehdy knížata a měšťtí páni, kteří díky tomu, že mohli rozhodovat na svých územích o vyznání víry obyvatel a zasahovat tak i do sociální oblasti, kde vzhledem k tomu vyvstaly značné problémy. V regionech zabraných protestanty byly církevní majetky zkonfiskovány, čímž byly zároveň i zrušeny všechny formy dobročinnosti, které katolická církev mohla podporovat a mnoho chudých se ocitlo v ještě větší bídě než doposud. (Brosch, 1997, s. 33-34)

Zároveň se začala zkoumat opravdová potřebnost žebráků a poutníků, změnil se také postoj k nemocným a chudým, kteří byli vnímáni již spíše jako přítěž, což mělo dopad i na kvalitu jim poskytované péče. Pokud se zaměříme už konkrétně na situaci ve městě Cáchy, kde Apolonie působila, tak je třeba prvně říci, že toto město bylo již od 14. století důležitým poutním místem a choďovalo zde mnoho poutníků, kvůli kterým zde starosta a radní páni vystavěli v roce 1336 hostinec. Ten se později stal nemocnicí a hlavně útočištěm pro všechny chudé, nemocné a potřebné poutníky. (Schwestern, Ursprung [on-line])

V době, kdy Apolonie vyrůstala, vedly se v jejím městě spory o moc a vliv mezi katolíky a protestanty. A když se její otec musel vzdát své funkce úředníka, i ona se odebrala na nějaký čas do nizozemského města S`Hertogenbosch, kde získala nejen zkušenosti v ošetřování nemocných, ale našla zde i několik věrných přítelkyň. (Schwestern, Mutter Apollonia [on-line])

Nakonec se ve svých 51 letech vrátila zpátky do rodného města, jak píše Brosch (1997, s. 24-26, 148), kde převzala správcovství nad tamější nemocnicí. Do konce života

se tam starala o všechny potřebné a pozvedala úroveň jim poskytované péče. Zápál pro pozvednutí jedné nemocnice z ruin ve svém rodném městě se stal pro Apolonii její životní misí, kterou dovršila před svou smrtí tím, že dala vzniknout novému Řádu sester svaté Alžběty, které byly zároveň prvními nemocničními sestrami v tehdejší Německu (Schwestern, Mutter Apollonia [on-line]). Její jedinečná odpověď na potřeby doby byla zároveň dosti podobná sv. Františkovi a sv. Alžbětě, neboť i ona viděla největší hrozbu pro společnost v neřízené touze po moci, pro jejíž získání je člověk schopen využít veškerých prostředků, a proto se rozhodla žít s chudými jako chudá a jim také sloužit (Brosch, 1997, s. 27-30).

Zároveň také usilovala o pozvednutí úrovně péče v nemocnici a zavedení inovativních prvků, se kterými získala zkušenosti v Nizozemí. Charakteristickým bylo pro ni i nadšení pro plné nasazení ve prospěch potřebných. (Schwestern, Ursprung [on-line])

Toto úsilí se mezi jinými projevovalo i tím, že jí záleželo na tom, aby péči o nemocné prováděly řeholní sestry (ne pro odměnu, ale z lásky) a zároveň kladla důraz na zajištění duchovních potřeb nemocných, kterou jim poskytoval kněz, který zároveň zajišťoval duchovní péči i prvním sestrám (Quellentexte unserer, Poslední dopis Leonoře z roku 1626; Brosch, 1997, s. 59-68). Je třeba také zmínit, že ačkoli na ní doléhaly mnohé problémy, v jejích dopisech se často objevují slova chvály a vděčnosti vůči Bohu, což odůvodnila v jednom ze svých dopisů, kde píše že se nemá z čeho jiného radovat, nežli z toho, že pro Boha snáší utrpení a těžkosti (Quellentexte unserer, Dopis ze dne 12. prosince 1623). Kromě toho Brosch (1997, s. 51) popisuje, že Apolonie byla veselá při každé práci, což vyplývalo z její důvěry v Boží péči a pomoc v nesnázích a obtížích.

1.2 Charakteristika spirituality sester alžbětinek

Spiritualitu sester alžbětinek formovaly tři historické postavy: sv. František (od něhož sestry převzaly základní životní pravidla čili řeholi), sv. Alžběta (od níž sestry odvozují svůj název i své hlavní zaměření na službu chudým a nemocným) a sestra Apolonie Radermecher. Ta výše zmíněné prvky po vzoru sv. Františka a sv. Alžběty převzala a vložila do nově vznikajícího řádu sester alžbětinek, který sama založila v roce 1626. (K 1-2)

Duchovní odkaz, jež osoby zakladatelů zanechaly svým následovníkům, často v podobě konkrétních pravidel života, má být skrze dnešní řeholní společenství neustále

střežen, s odvahou realizován a zároveň obnovován třeba i v nových formách svědectví, které se objevují spolu s novými potřebami a znamením doby (VC 37).

Je potřeba také zmínit, že sv. František založil tři řády, neboli tři větve jedné františkánské rodiny. První větev tvoří Menší bratři, druhá větev byla ustanovena sv. Klárou a jedná se o ženské řeholní společenství jehož základ stojí na modlitbě a odloučenosti od světa. A nakonec třetí větev tvoří lidé, kteří chtějí sv. Františka následovat, ale nesplňují podmínky pro vstup do výše zmíněných řádů nebo své poslání vnímají ještě jinak, třeba skrze charitativní díla. (Chesterton, 2017, s. 76-88)

Sv. František sice neměl v úmyslu založit ani propagovat třetí řád, avšak tito lidé byli jeho příkladem tak uchváteni, že za ním sami docházeli a prosili ho, aby jim řekl, jak mají žít. Tato pravidla života, která jim předal ústně (FP 385) však nebyla nikde písemně zaznamenána, a tak za první pravidla, jimiž se tito bratři a sestry nazývaní kajícníci měli v životě řídit, byly považovány tyto tři dokumenty: dva Františkovy dopisy všem věřícím a dokument na způsob řehole: *Memoriale propositi* (Cincialová, 2009, s. 5 [online]). Nyní se sestry alžbětinky opírají o řeholní předpisy potvrzené papežem Janem Pavlem II. v roce 1982, které jsou dílem společného úsilí františkánských společenství. (Cincialová, 2009, s. 35 [online]). Nakonec bych chtěla ještě dodat, že pro sestry alžbětinky je charakteristické to, že každý nově vznikající řeholní dům získává právní samostatnost a tudíž si může sám upravovat některé předpisy (K 6-8). Z toho tedy vyplývá, že následující charakteristiky nelze vztáhnout obecně na všechny sestry alžbětinky, ale pouze na sestry žijící v Jablunkově. Nyní tedy představím charakteristické prvky spirituality sester na základě řehole, konstitucí a stanov. Následně se zaměřím a více rozpracuji jeden z nich s ohledem na současné výzvy a trendy a na závěr představím konkrétní aplikaci tohoto prvku alžbětinské spirituality ve službě seniorům.

1.2.1 Hlavní rysy řeholní spirituality sester alžbětinek

Hlavním pilířem zasvěceného života v jeho různých podobách jsou tři sliby: chudoba, čistota a poslušnost, díky nimž se mohou tito lidé dát zcela k dispozici Bohu a jeho dílu (VC 1). Každá forma zasvěceného života však tyto sliby zachovává s ohledem na specifický způsob jakým tyto sliby naplňovali jejich zakladatelé (PC 1 [online]). Hned v úvodních slovech řehole pro III. řád, která sv. František pronáší k těm, kteří ho budou následovat, udává hlavní směr jejich poslání a to je činit pokání, které je dovede k pravému štěstí (Ř [online]). Františkovo pojetí pokání a odříkání bylo

na svou dobu originální v tom, že neslo velmi radostnou formu (Le Goff, 2004, s. 82). Jenže jeho pořádek věcí byl zcela opačný než přesvědčení, že čím více mám tím více jsem šťasten (Ryš, 2013, s. 18-19), neboť jeho radost vyplývala z chudoby (Le Goff, 2004, s. 149) a tudíž čím více byl oproštěn od sebe samého, tím byl radostnější a byl schopen dojít až k dokonalé radosti (FP 278).

Radost a další pro Františkův život charakteristické prvky (bratrství, chudoba, pokora hlásání evangelia), které jsem zmínila již dříve jsou vepsány i do jeho řehole pro III. řád. S chudobou bratří a sester kajících se pojí spokojenost s tím, že mají základní věci potřebné k životu, radují se z bytí mezi opovrhovanými a chudými lidmi a jsou si vědomi toho, že zde na zemi jsou pouze cizinci, kteří očekávají své dědictví v Božím království. (Ř 21-22 [online])

Sestry alžbětinky mají tyto Františkovy prvky zakomponovány ve svých konstitucích (následně jsou pak rozpracovány i ve stanovách), kde svou spiritualitu opírají hlavně na těchto třech pilířích: za první zvláštní zalíbení ve třech životních etapách Ježíše Krista (vtělení, smrt a zmrtvýchvstání); za druhé uskutečňování především těchto aspektů ve svém každodenním životě po vzoru Ježíše Krista: chudoby, pokory, prostoty, radosti a naděje na život věčný; a za třetí má být sestrám vzorem k následování Ježíše Krista osoba Panny Marie s ohledem na aspekty jejího prožívání panenství a chudoby (K 3). V případě prvního a třetího pilíře se zdůrazňují spíše teologické aspekty duchovního života sester. Naopak druhý pilíř je zaměřen na aspekty praktické, proto nyní více rozvedu prvky v něm uvedené.

Chudoba je ctností a zároveň i jedním ze tří slibů. Souvisí s vyvarováním se jakéhokoliv vlastnění, vírou v Boží starostlivost a péči, s vyděláváním si vlastní práci na živobytí a materiální pomocí potřebným (K 23-28). Pokorou se míní úsilí o vnitřní postoj bytí služebníkem všech, čili bytí menším nežli ti ostatní a zároveň v podrobení své vůle slibu poslušnosti (K 30, 106, 120). Prostota se má projevat ve vzájemných vztazích a také ve způsobu oblékání a bydlení (K 26,103). Naděje na život věčný vyplývá ze zachovávání tří slibů, čímž sestry mohou lépe poukázat na hodnoty života věčného, dále pak z pěstování života modlitby a je hlavní motivací pro konání pokání a snášení utrpení (K 17, 92, 94). Zmínky o radosti jsou spojeny s momenty vytváření sesterského společenství a v případě péče o nemocné, trpící a potřebné (K 103, 107, 112-113).

1.2.2 Zdůraznění prvku radosti

Mezi mnoha prvky spirituality sester alžbětinek jsem se rozhodla zdůraznit motiv radosti. Tento výběr jsem učinila na základě několika skutečností. Jednou z nich je fakt, že mezi několika výroky, které jsou zaznamenány jako přímá řeč sv. Alžběty, je také moudro, které vyslovila při službě nemocným a to uvádí, že je třeba usilovat o to, abychom druhým dělali radost (Schwestern, Heilige Elisabeth [online]). Nedokázala jsem vypátrat, jak vznikla dnešní zaznamenaná forma tohoto výroku, ale smysl byl zachován. Tento výrok: „Čiňme druhé radostnými“ (Konvent, Ze života [online]) si sestry alžbětinky v Jablunkově zvolily jako motto pro svou službu potřebným a nemocným (Konvent, 2016, s. 22). Charakteristika radosti je také dosti významná v osobě i životním díle sv. Františka, čímž dala určité radostné zabarvení celému jeho františkánskému hnutí (Montorsi, 2002, s. 217-218), ke kterému patří i sestry alžbětinky (K 2). I v případě zakladatelky sester jsem se snažila vypátrat aspekty radosti v její duchovnosti, avšak nejsou tak zřejmé jako u Františka a Alžběty. Dalšími skutečnostmi pro vyzdvižení tohoto prvku jsou současné trendy napříč profesními obory i v katolické církvi. V současné psychologii se pozornost zaměřuje na pozitivní aspekty lidského prožívání (radost, naděje, štěstí, duševní zdraví), aby tím vyrovnala dřívější orientaci na spíše negativní jevy (smutek, deprese, úzkost apod.) a odstranění jejich příčin (Křivohlavý, 2010, s. 7-8). Poznatky z této pozitivní psychologie pak ovlivňují a pronikají i do dalších oblastí jako jsou zdravotnictví, školství a vzdělávání, práce a řízení apod. (Slezáčková, 2010, s. 64-65). Za poslední 30 let dochází ke změně orientace rovněž v sociální práci a sociální pracovníci při posouzení životní situace klienta kladou větší důraz na jeho zdroje, silné stránky a hledání možnosti rozvoje (Punová, 2012, s. 91).

V katolické církvi, jak píše Daniel-Ange, poprvé vyšel oficiální církevní dokument na téma radosti teprve v roce 1975 a jeho autorem byl papež Pavel VI. Následně pak i další papežové ve svém působení význam radosti zdůrazňovali coby protiklad doby propadající se do smutku a to zvláště v západní společnosti. (Daniel-Ange, 2012, s. 11-12)

V neposlední řadě i papež František vydal za čas svého dosavadního působení 3 apoštolské exhortace: Radost evangelia (2014), Radost z lásky (2016), Radujte se a jásejte (2018). Účinnost řeholních společenství v pomoci lidem dnešního světa stojí na náležitém poznání aktuálních výzev doby, zároveň však tato pomoc musí být nerozlučně spjatá s duchovní obnovou (PC 2). Proto v následující kapitole představím

v čem je radost u sester alžbětinek podobná přístupům v dnešních moderních vědách (hlavně psychologii) a ve kterých aspektech je jiná a tím tedy může být obohacující a inspirující.

1.2.3 Radost ve službě seniorům u sester alžbětinek

Apoštolát sester spočívá obecně v péči o nemocné, potřebné, staré lidi, sirotky a opuštěné a to v prostorách vlastního domu (K 113-115). v současnosti sestry alžbětinky v Jablunkově provozují domov pro seniory (S 197). Specifika této cílové skupiny popíší v následujících kapitolách této práce a zaměřím se na prvek radosti.

V řeholních předpisech (K 113) je zmínka o radosti při péči o nemocné pouze v souvislosti se dvěma citacemi z Písma svatého, podle nichž mají sestry při své službě seniorům následovat příklad Ježíše Krista, který byl poslán, aby „přinesl chudým radostnou zvěst“ (Lk 4,18) a „uzdravoval každou nemoc a každou chorobu“ (Mt 9,35). Osobní pohoda neboli spokojenost má dle Slezáčkové a Janštové (2016, s. 19) rovněž dvě dimenze a to hédonickou (pocity radosti, útěchy, štěstí) a eudaimonickou (prožívání smyslu v životě, přesah sebe sama a růst osobnosti).

Ve své službě sestry následují příklad Krista rovněž tímto dvojím způsobem. V dimenzi hédonické mírní utrpení, snaží se o tělesné zdraví seniorů, snaží se o pozvednutí jejich radostné nálady a povzbuzují je ke smíchu. Zároveň však přinášejí radostnou zvěst v tom, že hlásají naději na životní přesah a smysl mimo bolest a utrpení. Ve stanovách se radost pojí se službou seniorům, kdy největším zájmem sester má být pomoc seniorům v prožití jejich stáří v co největší radosti a pokoji. Zároveň má být tato služba příčinou radosti sester, neboť odměnou za jejich službu je pro ně příslib věčného života. (S 198-202)

Konkrétní kroky, jak mají sestry uskutečňovat radost ve své službě jsou rozepsány v poslání a zásadách, které jsou součástí standardů kvality jejich domova pro seniory (Konvent, 2012). Radost je v těchto postupech nerozlučně spjata s pokojem (Konvent, 2012), neboť sv. František došel k dokonalé radosti skrze zachování vnitřního pokoje i přes všechny překážky a protivenství (Montorsi, 2003, s. 207). Všechna tato pravidla pro způsob poskytování služby seniorům jsem rozdělila do několika oblastí: radost skrze činnosti, radost v postoji a chování vůči seniorům, vytváření prostředí pro radost, péče o vztahy jako zdroj radosti a duchovní potřeby k načerpání radosti (Konvent, 2012).

2 Sociální práce se seniory v domovech pro seniory

V současnosti se ve společnosti napříč obory do popředí dostává zájem o zvýšení kvality života lidí a hledají se možnosti jejich seberealizace a významu pro společnost (Ondrušová, 2011, s. 9). To, jakým směrem se vyvíjí společnost ovlivňuje i témata, která se zdůrazňují v sociální práci (Lazar, 2021, s. 90). Celosvětově narůstá počet seniorů a v souvislosti s tím se mluví o fenoménu stárnutí populace (Brzáková Beksová, 2013, s. 9). Stále častěji se v oblasti ekonomické, politické i sociální otvírají otázky spojené s problematikou tohoto fenoménu a zároveň se hledají možnosti udržování a zvyšování kvality života seniorů (Dvořáčková, 2012, s. 7). Za staré se obecně dle Haškovcové považují lidé, kteří dovrší 60 let života (Haškovcová, 2010, s. 20), avšak z důvodu individuálního procesu stárnutí není možné je brát jako stejnorodou skupinu (Ptáčková, Ptáček, Švandová, 2021, s. 14). Oblast sociální práce se seniory se pak v první řadě zaměřuje na ty seniory, kteří z důvodu poklesu funkčních schopností vyžadují pomoc a péči druhých lidí (Janečková, 2005, s. 163), kterou jim buď zvládá zajistit v domácím prostředí jejich rodina, nebo je potřeba je umístit do institucionálního zařízení (Dvořáčková, 2012, s. 8). Mou snahou v této kapitole bude nastínit charakteristiku této skupiny seniorů, kteří z důvodu snížené soběstačnosti vyhledávají službu domova pro seniory (Zákon č. 108/2006 Sb., §49). Toto zúžení jsem provedla s ohledem na záměr mé práce, jímž je zasadit specifikum spirituality sester alžbětinek do kontextu jimi poskytované sociální služby, kterou je domov pro seniory (Konvent, 2013 [online]). Nejdříve tedy popíši skupinu seniorů a jejich životní styl v domovech pro seniory a následně zmíním aktuální problémy a výzvy, na které již společnost v souvislosti s touto cílovou skupinou reaguje a snaží se je řešit. Jsem si vědoma toho, že na současné výzvy a problémy lze pohlížet a řešit je dle Navrátila (dle Matoušek, 2001, s. 187) z mikro, mezzo i makro perspektivy sociální práce, a že každá z těchto úrovní upozorňuje na palčivé problémy, které tuto cílovou skupinu trápí (Lejsal, 2017, s. 116-122). Já jsem se však s ohledem na využití prvku radosti u spirituality sester alžbětinek zaměřila v této práci spíše na mikro úroveň a přínos pro naplňování individuálního lidského potenciálu seniorů v domově a skrze tuto optiku budu nahlížet na všechna níže uvedená témata. Budu čerpat z tematicky zaměřené odborné literatury, odborných časopisů a současných výzkumů.

2.1 Život člověka v domově pro seniory

Každá etapa stáří má svá určitá specifika, problémy a výzvy. S věkem nad 85 let, který bývá nazýván i jako čtvrtý věk, přibývá potíží spojených se ztrátou soběstačnosti, narůstá závislost na péči druhých a nesnáze ze zajištění této péče. (Kalvach, 2004, s. 47)

Podmínkou pro přijetí do domova pro seniory je dle zákona o sociálních službách právě snížená soběstačnost z důvodu věku (Zákon č. 108/2006 Sb., §49). Na tomto základě se očekává, že dlouhodobí uživatelé pobytových sociálních služeb budou většinou lidé trpící sníženou soběstačností (Dragomirecká, 2020, s. 17). Další předpoklad k tomu, že v domovech pro seniory by měli být spíše lidé závislí na pomoci druhých vyplývá ze současné preferované sociální politiky, kdy institucionální péče by měla být brána v úvahu až tehdy, pokud již není možné se postarat o seniora v jeho přirozeném prostředí (Švandová, Čeledová, Čevela, 2021, s. 27). Nezohledňují zde fakta, že se tak mnohdy neděje a do domova přicházejí i lidé, pro které tyto služby určeny nebyly (Šídlo, Křest'ánová, 2018, s. 260).

2.1.1 Zranitelnost starého člověka

Spolu se zvyšujícím se věkem dochází u seniorů k ochabování životních funkcí a nárůstu různých zdravotních problémů, nemocí a komplikací, které většinou už zůstávají ve fázi chronického trvání. v posledních letech se tyto jevy označují u seniorů souhrnně jako geriatrická křehkost. (Hillman, 2017, s. 103-104)

S tímto jevem souvisí, jak píše Haškovcová, i pojmy jako polymorbidita a polypragmazie, kdy se jedná o to, že senioři trpí najednou více nemocemi, které se navzájem ovlivňují a posilují a zároveň kvůli jejich léčbě musí spolykat mnoho léků. Obecně pak takového seniora doprovází celková slabost, změny nálady, únava a nechutenství. (Haškovcová, 2010, s. 251-252)

Nástup a průběh křehkosti ve stáří záleží v mnohém od genetiky (Hillman, 2019, s. 105), ale zároveň jsou důsledkem nezdravého životního stylu, působením vnějších sociálních a environmentálních vlivů (Šámalová, 2017, s.76, 78). Podle Kalvacha a Holmerové (2008, s. 66) se tato křehkost projeví u 7% seniorů nad 65 let. V rovině psychické rovněž dochází ke změnám a největší obavy dle Haškovcové (2010, s. 206) přinášejí psychické patologie, které nezřídka stáří doprovázejí. Mezi nejvýznamnější patří: deprese, demence, deliria a lékové interakce. Demence a deprese jsou kvůli svému

masovému nárůstu nazývány epidemií 21. století (Dragomirecká, 2017, s. 108) a kvůli podobnostem se stává, že jsou i vzájemně zaměňovány, což se však následně odráží v neefektivní léčbě (Suchomelová, 2016a, s. 24). Demenci totiž není možné léčit, jen zpomalit její průběh avšak k léčbě deprese lze využívat celou řadu účinných psychofarmak (Tomeš, Šámalová, 2017, s. 110), a předcházet tak destruktivním dopadům deprese k nimž patří zhoršení zdraví a soběstačnosti, ztráta smyslu života (Ondrušová, 2011, s. 115, 120), což v extrémních případech může přerůst až k sebevražedným sklonům (Suchomelová, 2016a, s. 24). Kromě úbytku schopností postarat se o sebe depresi rovněž posiluje skutečnost, že člověk nemůže žít ve svém domácím prostředí, ale je odkázán na pomoc v institucionálních zařízeních (Ondrušová, 2011, s. 145). V sociální oblasti se starý člověk často setkává s odchodem a rozpadem vztahů (buď rodinných, nebo vrstevnických) a může trpět pocitem osamocení, rovněž zaostává za současným, rychle se měnícím vývojem kultury, kterému nedokáže porozumět, a tak se v ní cítí cizí a nesvůj (Suchomelová, 2016a, s. 57). v rovině duchovní se otevírá prostor pro životní bilancování a proto je potřeba zpomalit, zastavit se a uchýlit do ústraní, a tak pro toto bilancování vytvořit vhodný prostor (Haškovcová, 2010, s. 152-153).

2.1.2 Poskytování služby domova pro seniory

Už od 80. let 20. století ve zdravotní i sociální péči vyvstává potřeba pozměnit péči poskytovanou převážně institucemi a spíše podpořit vznik ambulantních a terénních služeb a posílit komunitní rozměr vzájemné spolupráce při poskytování potřebné péče (Haškovcová, 2010, s. 233-235). Je třeba podotknout, že trend posílit péči v domácím prostředí je v zájmu samotných seniorů, kteří by raději bydleli a dožili svůj život doma (Veselá, Janata, 1999, s. 15 [online]), avšak v současné situaci, jak píšou Šídlo a Křestřanová (2018, s. 249, 253), oproti jiným poskytovaným službám jsou domovy pro seniory na prvním místě, co do počtu i co do výdajů, a tato poptávka bude dle autorů i v budoucnu stále aktuální, a to i přes současné snahy tuto situaci změnit a zajistit takové služby, aby mohla být seniorům poskytována péče v domácím prostředí, což však v případě značně zhoršené mobility je velmi obtížné. Odpovídá tomu i očekávaný nárůst opravdu starých lidí (tj. nad 80 let), jichž má do roku 2050 být o polovinu více než je teď a budou tvořit 9% celkové populace v ČR (MPSV, 2021 [online]) a je předpokládána jejich nesoběstačnost z důvodu výskytu výše popsané geriatrické křehkosti (Holmerová a kol., 2014, s. 77). Výhodou umístění křehkého seniora do domova může být především

včasná pomoc při obtížích, se kterými se může potýkat (Haškovcová, 2010, s. 254). Z toho důvodu, že zdravotní problémy častěji postihují lidi ve vyšším věku (Tomeš, 2017, s. 219), je právě pro zajištění efektivní pomoci žádoucí dobré propojení sociální a zdravotní péče, jež by právě domovy podle zákona o sociálních službách měly poskytovat a proto jsou ve společnosti snahy a úsilí o to, aby v nich tyto dvě větve, sociální a zdravotní, byly dobře zkoordinovány (Dvořáková, 2017, s. 189-191; Zákon č. 108/2006 Sb., § 36).

V souvislosti s poskytovanou péčí se vlastně spíše nežli o péči mluví o službách a klientech, kteří si tyto služby kupují. Toto zákaznické nastavení přineslo snahu domovy přetvářet více dle představ samotných seniorů, aby se v nich mohli cítit jako doma a ne jako ve zdravotnickém zařízení a kromě uspokojování jejich základních potřeb, se také dbá o jejich zájmy a začlenění do života společnosti. Za tímto nastavením klientského systému stojí úsilí o jednání se seniory jako s rovnocennými partnery, kteří nejen sami dobře vědí, co potřebují, ale také jsou schopni si tyto potřeby formulovat a měli by mít právo na jejich naplnění. Zároveň se tím posiluje i vlastní zodpovědnost za svůj život. Jenže vysoce individualizované nároky jsou bezpochyby nejen finančně náročnější, což se může následně promítnout do výše ceny za poskytované služby, ale leckdy mohou být i vlastní nároky pro samotného seniora škodlivé. (Haškovcová, 2010, s. 233-247)

Důraz na vlastní prospěch, práva a nároky na osobní svobodu se stanou pro člověka samozřejmostí, kterou mu systém musí zaručit a to bez vymáhání odpovědnosti a povinnosti (Elichová, 2017, s. 18). V současnosti se klade velký důraz na kvalitu poskytování služeb, kterou poskytovatelé dle zákona o sociálních službách musí plnit a tato povinnost podléhá i kontrole (Zákon č. 108/2006 Sb., § 2, § 97 - § 99). Konkrétně je pak kvalita naplňována skrze standardy kvality (Vyhláška č. 505/2006 Sb., příloha č. 2). Očekávání společnosti je ohledně poskytování služeb domovy pro seniory je následující: měly by vytvářet nový domov, pokojnou atmosféru pro život, důstojné bydlení, potřebnou zdravotní péči, předcházet chátrání seniorů, smysluplně naplňovat jejich volný čas a poskytovat jim radost a motivaci k životu (Rheinwaldová, 1999, s. 10). Lejsal (2017, s. 121) upozorňuje na nebezpečný trend, že se však často zdůrazňuje naplňování spíše jen základních potřeb, které jsou sice jednodušší pro definování a vyhodnocování, značný vliv na kvalitu života však má uspokojování vyšších potřeb.

V této kapitole bych chtěla s ohledem na dopad mé práce na přínos spirituality i pro samotné pečující sestry alžbětky představit krátce i možné postavení a role pomáhajících v těchto službách. Budu vycházet hlavně z knihy Haškovcové (2010), která

toto téma zmínila ve své knize zpracované spíše se zaměřením na zdravotní sestry v gerontologii, ale v knize vyjmenované obtíže dle Lukšové a Kuzníkové (2017) zažívají i pracovníci na jiných pracovních pozicích v domově pro seniory.

O práci v oblasti péče o staré lidi dle Haškovcové stále není dostačující poptávka pro volná pracovní místa. Proč tomu tak je? Autorka má za to, že tato práce je náročná a vysilující nejen po fyzické stránce (i když dnes již existují mnohé přístroje a pomůcky přinášející úlevy), ale zvláště po stránce psychické. Jeví se často jako monotónní, bezvýhodná a často směřuje k postupnému zhoršování zdravotního stavu seniorů. z tohoto hlediska je i zdravotní péče namáhavá v tom, že se mnohdy marně čeká na odměny a úspěchy v léčbě jako je tomu v jiných lékařských oborech a zdravotní sestry považují nezdary v léčbě za osobní selhání. Nepřispívá tomu ani doba zaměřená na výkony a úspěchy, očekávání společnosti ohledně poskytování kvalitních zákaznických služeb a ani postoj rodinných příslušníků, kteří mnohdy mají nereálná očekávání, že péče bude poskytována nad ekonomické i lidské síly. Mnohdy je těžké přijmout fakt, že služba obnášející pouze poskytování lásky je při dennodenní péči o mnohdy i nepříjemné, problematické a egoistické seniory z hlediska lidské kapacity velice vysilující úkol. (Haškovcová, 2010, s. 272-285)

Autorky Lukšová a Kuzníková (2017, s. 15) analyzovaly 8 odborných příspěvků z různých zemí (včetně ČR) na téma problematiky syndromu vyhoření v institucionální péči (nejen domovy pro seniory) a zjistily, že konkrétně v ČR (na základě dvou realizovaných studií) syndromem vyhoření mezi lety 2000-2016 trpělo 5,8-6,5 % pracovníků, kteří se o seniory starají.

2.1.3 Kvalita života klientů domova pro seniory

Téma kvality života ve spojení se stářím se v posledních letech stalo velmi aktuálním a diskutovaným tématem (Suchomelová, 2016a, s. 31). I když se jedná o multidimenzionální a dynamický koncept, který zahrnuje subjektivní i objektivní pohled na všechny sféry života člověka (Dvořáčková, 2012, s. 56-57), odborníci jak píše Haškovcová (2010, s. 254-258) se shodují na tom, že v současnosti se spíše soustřeďuje na subjektivní prožívání a pocity štěstí, pohody a spokojenosti se svým životem. Subjektivní hodnocení je rovněž zájmem terapeutického paradigmatu sociální práce (Navrátil, 2001, s. 187), který jsem si zvolila jako úhel pohledu této práce, proto zde nebudu zmiňovat objektivní faktory utvářející kvalitu života. Spokojenost s vlastním

životem velmi úzce souvisí s žebříčkem hodnot (Haškovcová, 2010, s. 249). V současné společnosti stojí nejvýše v pořadí hodnot zdraví a toto místo zaujímá i mezi seniory (Haškovcová, 2010, s. 254). Častou aktivitou samotných seniorů se pak stává péče o vlastní zdraví, a tato aktivita je pro ně nejen významná, ale i smysluplná (Dragomirecká, 2020, s. 82). Zhoršení zdravotního stavu může mít pro ně totiž katastrofické následky spojené se ztrátou soběstačnosti (Haškovcová, 2010, s. 251), která je rovněž důležitým komponentem kvality života (Holmerová a kol., 2014, s. 77) a zároveň pro seniory velmi významným, neboť podle Sýkorové (dle Dvořáčková, 2012, s. 47) je s ní spojený i pocit nezávislosti a autonomie. Jenže spojení zdraví a kvalitního života neplatí vždycky a už vůbec je nelze pokládat za synonyma (Haškovcová, 2010, s. 254). Modelů měření kvality života je mnoho a to, co v nich lze spatřovat jako společné s ohledem na kvalitní život ve stáří je schopnost seniora najít takové adaptační strategie, díky kterým se bude moci vyrovnat s životními těžkostmi a být spokojen navzdory tomu, že jim bude muset neustále čelit (Ptáčková, Ptáček, 2021, s. 52-58). Na vhodné strategie poukázala pozitivní psychologie, patří mezi ně třeba naděje a životní optimismus, díky kterým dochází k redukci stresu, deprese a úzkosti (Švandová, Ptáčková, 2021, s. 52-58), což jsou pocity, které s sebou určitě přinášejí zvyšující stupeň závislosti a vyšší výskyt nemocí (Ptáčková, Ptáček, 2021, s. 136). Mezi další adaptační mechanismy, které vedou k dobrému prožití životní etapy stáří patří podle Eriksona (dle Suchomelová, 2016a, s. 41) schopnost odpuštění, vděčnost, respekt, smysl pro humor, moudrost, flexibilita, kreativita, život v realitě a také transcendence. Erikson (2015, s. 69, 131) rovněž staví jako hlavní úkol stáří dosažení integrity, čemuž může napomoci právě gerotranscendence. Je tedy zcela možné prožívat kvalitní život i s nemocí a nesoběstačností za předpokladu, že člověk se s nemocí vyrovná a nesetrvává v nereálných očekáváních, že se mu zdraví vrátí nebo že se zcela vyléčí, pokud se již nachází ve vyšším věku a k tomu ještě spojeném s geriatrickou křehkostí (Haškovcová, 2010, s. 250, 255). Subjektivně vnímaná osobní spokojenost je v souvislosti s kvalitou života seniorů důležitá i s ohledem na pojem sociální smrti, který uvádí Robertsová (2010, s. 140) s tím, že tento stav je spojován u seniorů s pocitem nepotřebnosti, nespokojenosti, neúnosnosti života v následku mnohých nedostatků, a může vyústit až k přání zemřít.

2.2 Aktuální trendy v přístupu k seniorům a jejich dopad na poskytování péče

Jeden z nejaktuálnějších směrů v přístupu ke stáří je koncept zdravého stárnutí, který definovala Světová zdravotnická organizace na začátku 21. století a který předpokládá aktivní a zodpovědný přístup ke svému životu a zdraví jednak ze strany seniorů samotných, ale i společnosti (Holmerová, 2019, s. 34-35). Tato výzva jako by se snažila vyvážit ve společnosti spíše všeobecně převládající negativní pohled na seniory (Malíková, 2011, s. 13), který od pouhého přemýšlení přerůstá k negativním pocitům vůči seniorům a následně i diskriminačnímu jednání, což v posledku spadá pod pojem, a tím je ageismus (Vidovičová, 2019, s. 30-33). Ageismus sice není namířen jen vůči seniorům, neboť je to diskriminace z důvodu věku, avšak nejčastěji se pojí se skupinou seniorů (Havránková, 2021, s. 40). Z jedné strany tento pohled na stáří skrze negativní optiku nemusí být jen důsledkem současně zdůrazňovaného kultu zdraví, mládí a krásy, ale podle Haškovcové (2010, s. 141) tento přístup existoval ve společnosti vždy. Tato idealizace minulosti tedy není zcela na místě (Suchomelová, 2016a, s. 19). Kvůli tomuto vysvětlení, ale není možné přehlížet narůstající obavy z přelidnění světa a neudržitelnosti nákladů na zdravotní a sociální péči, které posilují negativní myšlení a postoje lidí vůči seniorům v současné společnosti (Ptáčková, Ptáček, 2021, s. 38-39), a které formují i postoj seniorů vůči sobě samým, kdy se ze všech sil snaží udržet svou soběstačnost, jen aby nebyli zátěží a druhým na obtíž (Haškovcová, 2010, s. 150). Je důležité dbát na předcházení negativním předsudkům a stereotypům, a to z toho důvodu, že často mohou časem vyústit k násilí pečujících vůči seniorům (Ptáčková, Ptáček, 2010, s. 51-52) a také i na násilí seniora vůči sobě samému třeba v podobě žádosti o usmrcení (Čeledová, Čevela, 2021, s. 152). Příčiny ageismu pak vidí Osgood (dle Havránkové, 2021, s. 41) třeba i v rozvoji a šíření eutanázie a asistované sebevraždy. Důležitý tedy není jen osobní postoj seniora k sobě samému, ale i jemu příznivě či nepříznivě nakloněná atmosféra ve společnosti (Suchomelová, 2016, s. 26).

2.2.1 Koncept aktivního stárnutí

Tento celostní přístup k fenoménu stáří nahlíží na seniory jako na strůjce svého zdravého stárnutí a zároveň stále právoplatnou součást společnosti, na jejímž dění se mají podle svých možností podílet (Suchomelová, 2016, s. 33). Nepřináší sice přesný návod,

jak postupovat, ale spíše vede seniory od pasivního postoje k aktivnímu zodpovědnému stáří, a tím narušuje všeobecně přijímaný stereotyp o nemohoucnosti a pasivitě stáří (Petrová Kafková, 2014, s. 66-67, 72). Nabízí seniorům nové možnosti seberealizace a rozvoje v mnoha směrech (Suchomelová, 2016, s. 35). Na místo zaměstnání, které jim doposud přinášelo smysluplnou roli ve společnosti předkládá seniorům možnost různých aktivit, které tuto touhu po smysluplné roli mohou dostatečně nahradit (Petrová Kafková, 2014, s. 72), neboť jinak se starý a nevýdělečný člověk automaticky jeví jako zatěžující břemeno pro společnost (Hillman, 2019, s. 161). Tento pozitivní obraz stárnutí a stáří má tedy dopad na příznivý postoj společnosti vůči stárnutí a stáří (Malíková, 2011, s. 13), ale zároveň také podporuje kladné sebehodnocení samotných seniorů, což má následně vliv i na jejich lepší zdravotní stav (Ptáčková, Ptáček, 2021, s. 49). Významným komponentem tohoto přístupu je důraz na vlastní zodpovědnost seniorů ve vytváření spokojeného stárnutí v této životní etapě, namísto očekávání, že za jejich osobní štěstí jsou zodpovědní ti druzí, kteří mají povinnost udělat vše, aby oni byli šťastní (Haškovcová, 2010, s. 255).

2.2.2 Slabá místa aktivního přístupu

Představa křehkého, starého a nemocného člověka natolik nezapadá do dnešní společnosti úspěchu a výkonu, krásy a mládí, že se kvůli narůstajícím obavám a negativním postojům vůči seniorům bylo potřeba vymezit a přinést možný pozitivní a aktivní přístup ke stárnutí a stáří (Suchomelová, 2016a, s. 19). Jenže dle slov profesora Hillmana (2019, s. 163): „Starý člověk je výmluvným důkazem toho, že možnosti moderní medicíny, diet, cvičení, bylinných lektvarů a zdravého životního stylu mají své hranice“. Žádoucí aktivní stárnutí je vhodným konceptem pro seniory, kteří ještě nejsou ve fázi křehkosti a závislosti a mohou jí tak díky tomuto plánu předcházet, čímž ale jaksi automaticky ze svého zaměření opouští ty seniory, kteří se již v této fázi nacházejí (Suchomelová, 2016a, s.28). Slabost této ideje není však jen v tom, že pomíjí seniory tzv. čtvrté kategorie (Petrová Kafková, 2014, s. 73), ale i v tom, že díky zaměření na aktivitu a zdravý životní styl může přinášet falešnou naději, že se tak budou moci lidé křehkosti stáří zcela vyhnout a minout ji (Hillman, 2019, s. 109). A dále může přinášet i pocit viny těm seniorům, kteří již aktivní být nedovedou nebo třeba ani sami nechtějí (Srnc, 2014, s. 23). Často také aktivní přístup svádí k tomu, že se zredukuje jen na fyzické aktivity, koníčky a zážitky (Petrová Kafková, 2014, s. 70). To vše jak píše

Vojtová (dle Suchomelová, 2016a, s. 34) pak vyvíjí tlaky na poskytovatele péče o seniory (třeba v domovech či jiných institucích), aby neustále nabízeli a vymýšleli množství různých aktivit pro své klienty, což má však za následek, že se těchto aktivit účastní jen ti, kteří to ještě dovedou, a ti, kteří již nemohou, jsou z tohoto zcela vyloučeni a na jejich individuální aktivizaci se zapomíná. Nebezpečí tkví podle Kalvacha (dle Ondrušová, 2011, s. 90) i v tom, že pokud uvidíme jedinou možnost nalézání smysluplnosti života pouze v aktivitě, pak se tento přístup může otrást v základech v čase, kdy se lidé dostanou do křehkého a závislého pozdního stáří, a dle Hillmana aktivita může zcela zakrýt a vytěsnit do pozadí zamýšlení se nad jinými důležitými tématy období stárnutí jako je konec života, umírání, smrt (Hillman, 2019, s. 185). Tyto výzvy a otázky, které patří spíše do duchovní oblasti a vývojových úkolů stáří, jsou tak vytlačeny z pole pozornosti (Suchomelová, 2016a, s. 35).

2.3 Uplatnění spirituality sester alžbětinek při práci se seniory

Nyní po tom, co jsem uvedla charakteristiku seniorů v domovech a aktuální významný trend aktivního stárnutí, bych chtěla svou pozornost zaměřit na výše popsaná slabá místa tohoto přístupu z perspektivy současné společnosti a na to navázat přínosy a inspirací charakteristického prvku spirituality sester alžbětinek, jímž je radost. Považuji za důležité zmínit pojetí současné společnosti, neboť podoba poskytované sociální práce vždy úzce souvisí s kontextem dané společnosti, v níž je poskytována (Baláž, 2014, s. 45-47).

2.3.1 Výchozí bod – skutečnost v níž žijeme

Davis (dle Hasmanová Marhánková, 2014, s. 16) poukazuje na to, že úspěch konceptu aktivního stárnutí v současné společnosti tkví v tom, že dává odpověď i řešení na obavy a úzkosti lidí z budoucnosti jednak ze strany ekonomické (masový nárůst ekonomicky neaktivních lidí, kteří se stanou zátěží pro sociálně-zdravotní systém), ale zároveň i ze strany osobního vývoje, kdy nabízí cestu, jak se vyhnout nesoběstačnému a nemocnému období stáří. Kdysi se ve stáří životní tempo zvolňovalo a z činností se odstupovalo, za to dnes se zapomíná na plynutí času skrze zájmy, sebezdokonalování a „sebeopěčovávání“ (Lipovetsky, 2007, s. 134). Jenže co když se ukáže, že nejdůležitějším úkolem ve stáří není hledání nových rolí a aktivit, ale umění nechávat

pozemské věci být a zaměřit se na věci transcendentní, což ve spojení se seniory lze nazvat gerotranscendencí (Erikson, 2015, s. 130-131). Pokud je funkcí stáří směřování ke smrti, tak je v jistém smyslu jasné, že na to nechceme myslet a že se to stalo společenským tabu (Haškovcová, 2010, s. 316-319), a tak seniorům zajistíme veškerou péči a pohodlí v zařízeních mimo naše běžné životy a tím se sami připravíme o možnost učení se přípravy na naši poslední životní etapu zakončenou smrtí (Erikson, 2015, s. 122).

Společnost od druhé poloviny 20. století, jak píše Lipovestky prochází transformací a začala směřovat k okamžitému uspokojování tužeb a potřeb, neustálému vyhledávání různých stimulů a zlepšování životních podmínek. Jenže teď už nejde jen o materiální komfort, ale rozjíždí se byznys se zaměřením na psychickou pohodu, harmonii, spokojenost, štěstí, rozvoj. V této souvislosti se jeví utrpení jako zcela nepřijatelné. Do pole pozornosti se dostává volný čas, který musí být smysluplně zaplněn náležitými aktivitami, což poukazuje na fakt, že se do této oblasti musí investovat čím dál tím více peněz. Zároveň však rostou počty lidí trpících depresí, úzkostmi, strachem a stresem a objektivní bohatnutí společnosti nedokázalo zmírnit tyto pocity, ale spíše je ještě posílilo skrze obavy ze ztrát v souvislosti s vlastním zdravím a bezpečím. Lepší péče nepřinesla očekávané snížení počtu chronicky nemocných. Konzumenství se stalo náhražkou pravého života a zároveň drogou, neboť čím více konzumujeme tím vzrůstají naše nároky na větší spotřebu. Je kladen důraz na osobní zodpovědnost, ale v popředí se spíše ocitá potřeba bezúčelné a bezstarostné rozkoše, relaxace a zábavy a to vše bez osobní odpovědnosti. Osobní a individuální odpovědnost v takto výkonnostní době však způsobuje spíše depresi, neboť je to těžký úkol dostat všem očekávaným požadavkům a žádoucím výsledkům. Všude se hlásá individuální štěstí ve spojení s pohodlím, užíváním si, okamžitým potěšením a pro odříkání není místo. Bohužel tato tendence proniká i do náboženského smýšlení a již „není moderní“ varovat před pokušením ve slasti a touhách, hlásat obět, sebezapření, nutnost nésti dennodenně svůj kříž a přijímat životní neúspěchy jako zkoušky. Očekávaný ráj se slibuje již zde na zemi a cesta k němu vede skrze proměnu ne vnitřní, ale okolní. v poslední době se již také méně mluví o náboženství a zájem se koncentruje spíše na spiritualitě (často bez konkrétní formy náboženství), která se však díky psychologii stala i prostředkem k upevnění vnitřního světa příjemných pocitů, pohody, zažívání rozkoše, probuzení vlastního potenciálu a leckdy je takto masově prodávána na trhu (knihy o štěstí, jóga, astrologie, numerologie apod.). Štěstí je v rukou člověka a tedy jen on sám rozhoduje o tom, zda bude šťastný

nebo ne. Jenže pojmy štěstí a pohodlí se vzájemně vylučují, nelze totiž žít neustále v pohodlí a zároveň oplývat největší mírou štěstí. (Lipovetsky, 2007)

Nesnadná cesta za pohodlným a šťastným životem tak nepřináší očekávanou radost, neboť štěstí nemůže být cílem samo o sobě, ale dostavuje se jen jako komponent dosaženého cíle (Frankl, 2016, s. 17). a druhý paradox jak píše Rousseau (dle Lipovetsky, 2007, s. 386) tkví v tom, že jako lidské bytosti dokážeme být šťastní jediné ve společenství s druhými, což ale předpokládá život v nejistotě, neboť ten druhý nám, právě tak jako poskytuje útěchu, podporu a povzbuzení může uštvít i rány, bolesti a zklamání. a tak přicházíme i o tento pilíř štěstí, neboť jak píše Elichová (2017, s. 17) v důsledku narůstající individualizace je dnes moderní spoléhat jen na sebe, své síly a své možnosti. a tak se život zdá být čím dál tím více neúnosným břemenem a spolu s pokrokem a uspokojením se zdá, že se opravdové brány radosti a veselé mysli doslova zavřely (Lipovetsky, 2007, s. 165).

2.3.2 Paradox nalézání radosti ve službě seniorům

V situacích, kdy se jedná o pacienty ve čtvrté fázi stárnutí, tedy často již křehké, nesoběstačné a nemocné, je potřeba změnit perspektivu služby, neboť někdy již nelze dělat nic jiného nežli v laskavé péči mírnit jejich utrpení. Do popředí vyvstávají jako nejvýznamnější komponenty služby vlídná slova ošetřujících a jejich jemné doteky. (Haškovcová, 2010, s. 283, 279-280)

Přinášet útěchu lze i tehdy, když se ocitáme v bezvýchodné situaci neúspěšné léčby (Frankl, 2016, s. 75), a rovněž skrze vlídnou péči a úsměv na tváři lze mírnit pocit seniora, že je pro ostatní jen na obtíž (Haškovcová, 2010, s. 258). Skrze tyto okamžiky krásných zážitků mohou seniori nalézat smysl (Ondrušová, 2011, s. 38-39). Je tedy potřeba zdůraznit význam malých činů radosti (Haškovcová, 2010, s. 315), díky nimž mohou seniori získat potřebnou sílu ke zvládnání životních těžkostí (Dvořáčková, 2012, s. 16) a nesnadných situací (Nešpor, 2020, s. 116-117). Mohlo by se zdát, že nejdříve je přece potřeba zajistit kvalitní péči o základní potřeby, poskytnout pohodlí, komfort a bezpečí, a teprve pak se dostanou ke slovu potřeby vyšší, jenže Frankl (2016, s. 15) toto zpochybňuje, když píše, že člověk hledá smysl často v situaci, kdy mu není dobře. Kritickým momentem v životě seniorů je jejich nepřiměřeně velké množství volného času (Haškovcová, 2010, s. 178-179), a v situaci, kdy již nejsou schopni pracovat ani provozovat aktivity, pak u nich častěji dochází k prožitku nesmyslnosti života, v tomtéž

okamžiku se však otvírá i cesta hledání smyslu skrze zaujetí postoje vůči bezvýhodné situaci (Frankl, 2016, s. 28, 29, 66, 84). Není to sice tak jednoznačné, neboť jak píše Bonhoeffer (dle Ratzinger, 1991, s. 54) na příkladu víry, lidé hledají Boha nejen tehdy, když zažívají nedostatek, ale nalézají ho i v dostatku, když žasnou nad tím, jak jsou obdařeni a vzdávají mu díky.

Jak jsem již zmínila výše, radost a spokojenost se životem je spojená s vyznávanými životními preferencemi, které se ale právě v období životního bilancování mohou transformovat (Haškovcová, 2010, 172, 249). Štěstí se pak subjektivně pojí se skutečností, zda jsme splnili naše očekávání či nikoli (Křivohlavý, 2013, s. 180) v sekulární společnosti postavené na prioritě rozumu se zapomnělo na duchovní přínos období stáří (Lejsal, 2017, s. 115), vždyť přece úsilí seniorů o pokorné přijetí reality života s jejími omezeními by mělo být stejně oceňováno a podporováno jako u jiných snaha o seberealizaci (Suchomelová, 2016a, s. 75). Jenže to už je výzva na změnu hodnot a zaměření člověka od vlastního uspokojení k pozornosti na druhé (L 4) a výzva k zaujetí postoje vůči utrpení a bolesti (Frankl, 2016, s. 30). v tomto ohledu může se změnou hodnot pomoci spiritualita, neboť na uspokojivé naplnění očekávaných hodnot je schopna nabídnout i jiné cesty a možnosti (Křivohlavý, 2010, s. 96-97). Paradox této cesty je v tom, že k radosti lze dojít spíše rychleji skrze utrpení, než když ho chceme za každou cenu minout (Zvěřina, 1995, s. 35).

V souvislosti se spiritualitou sester jejímž základem je řehole sv. Františka (K 1-3), je třeba říct, že Františkovým největším úsilím bylo žít tak jako Ježíš Kristus (Short, 2003, s. 18), proto zde nebude zcela od věci popsat návod ke štěstí a radosti podle evangelia, který se také jeví jako velmi paradoxní.

Konkrétně se to týká jedné pasáže, která je popsána ve dvou evangeliích, jak v Matoušově, tak v Lukášově. Rozporuplné se zdá to, že v těchto verších o šťastných lidech, jsou vyjmenováváni ti, kteří trpí a zažívají těžkosti (hlad, pláč, chudoba, pronásledování), ale zároveň ti, kteří usilují o spravedlnost, pokoj a čisté srdce. Vysvětlení tohoto paradoxu štěstí tkví v tom, že nezůstává pouze na výčtu těchto nedostatků a úsilí, ale že v tomto poselství jsou dána i Boží zaslíbení. (Mt 5, 1-12; Lk 6, 20-23)

Radost u sester alžbětinek je tedy opřena o toto Kristovo zaslíbení (K 1-3), které nějakým způsobem vychází z bodu přijetí vlastní vnitřní chudoby a prázdnoty, pocitu bezsmyslnosti a smutku, které po přijetí vedou k poznání, že nejsme bohy a potřebujeme se vztahovat k jinému Ty, abychom mohli být naplnění (Grzywocz, 2004, část 1 [online]).

Díky tomu mohou přinášet seniorům v jejich fyzickém a morálním utrpení naději, že i v jejich životech může dojít k proměně (Pavel VI, 1975 [online]).

3 Metodologie výzkumu

V praktické části této práce se budu zabývat výzkumem, který by měl prověřit platnost výše popsaných teoretických předpokladů. S ohledem na potřebu hlubšího porozumění zvoleného tématu, jsem vybrala jako metodu zpracování kvalitativní výzkum. Někdy však tyto jevy mohou být natolik složité, že dopátrat se skutečné podstaty, na niž působí mnoho vlivů a která se neustále proměňuje nemusí být zcela přesné. (Reichel, 2009, s. 16, 21-22, 40)

Nejprve představím výzkumnou otázku a cíl práce, následně zvolené metody a techniky sběru dat. Nakonec uvedu, jak jsem analyzovala získaná data, a připojím výsledek, k němuž jsem díky tomuto výzkumu dospěla.

3.1 Příprava praktické části výzkumu

Po vymezení tématu v konceptuální části práce přichází na řadu formulace výzkumného problému, aby se zkoumaná oblast co nejvíce zkonkretizovala. V případě kvalitativního výzkumu není výzkumný problém vymezen a operacionalizován tak přesně jako v případě kvantitativního výzkumu, ale spíše je podán okrajově a v průběhu zkoumání může docházet k jeho proměnám. (Reichel, 2009, s. 44, 63-64)

3.1.1 Cíl výzkumu a hlavní výzkumné otázky

Na začátku práce jsem uvedla, že mým cílem je „zjistit, zda sestry alžbětky v prožívané spiritualitě svého řeholního společenství spatřují přínos ovlivňující jejich službu seniorům“. Od 80. let totiž v západních státech (hlavně v USA a Anglii) narůstá zájem o integraci spirituality do sociální práce a konkrétně se tato snaha uskutečňuje mezi jinými i skrze ochotu pracovníků v sociálních službách mapovat přínosy a rizika zavádění spirituality do praxe sociální práce (Kaňák, 2015, s. 39). U řeholních společenství se sice spiritualita nemusí integrovat, neboť tato jsou na ní vystavěna a tudíž je s nimi nerozlučně spjata (VC 1-5), ale díky mapování jejich přínosů může být obohacující pro zavádění do praxe těm ostatním. Oblast rizik v souvislosti s tématem nezdravé spirituality (Navrátil, 2017, s. 10) nestojí v hlavní oblasti zájmu mé práce, proto je v cíli ani výzkumných otázkách nezohledňuji.

Výzkumné otázky, jak píše Šed'ová (2014a, s. 69), tvoří jádro výzkumu a jejich správná formulace napomáhá směřovat průběh výzkumu tak, aby přinesl odpověď na obecně stanovený cíl výzkumu. Záměrem tohoto výzkumu je uchopit vnímání vlastní spirituality sester ve dvou rovinách: vnímaný přínos pro kvalitnější život seniorů a vnímaný přínos pro sestry samotné. Stanovila jsem tedy tyto dvě výzkumné otázky:

- 1) Jak sestry alžbětinky vnímají přínos své spirituality pro kvalitu života seniorů?
- 2) Jak sestry alžbětinky vnímají přínos své spirituality pro sebe při práci se seniory?

3.1.2 Výzkumná metoda

Pro kvalitativní výzkum je charakteristická snaha o komplexnost při porozumění daného jevu. Dochází se k němu metodou indukce, tedy nejdříve se sbírají data a následně se v nich hledá pravidelnosti, díky kterým lze nakonec formulovat nějaké hypotézy či nové teorie. Tím, že se pozornost zaměřuje spíše na subjektivní hodnocení zkoumaných osob a tudíž spíše na subjektivní interpretaci reality, tento výzkum někdy bývá nepříznivě hodnocen jako neobjektivní a nezobecnitelný, a to i přes všechny snahy hledání nových validačních konceptů. Doposud neexistuje nějaká technika, která by kvalitu zajistila, spíše se jedná o složitý proces. (Švaříček, 2014, s. 24-31)

Z toho důvodu, že chci zkoumat vzájemné působení těžko uchopitelných jevů jakými jsou spiritualita a kvalita života (Suchomelová, 2016a, s. 74) a ještě k tomu z pohledu osobního vnímání, jsem zvolila i přes jeho nedostatky pro tento výzkum metodu kvalitativní a konkrétně se jednalo o polostrukturovaný rozhovor.

3.1.3 Popis výzkumného souboru

Pro dosažení účelu kvalitativního šetření, jímž je komplexní popis určitého problému je potřeba výběr respondentů přizpůsobit výzkumným otázkám, což znamená, že vzorek se vytváří v průběhu procesu zkoumání, rozšiřuje se podle toho, kdo by mohl toto zkoumání ještě obohatit a končí tehdy, když dojde k teoretickému nasycení (Strauss, Corbinová, 1999, s. 144). Pro určení výzkumného vzorku jsem použila dle Hendla (2005, s. 154) metodu účelového výběru, což znamená, že se vybírá přednostně ty lidi, kteří jsou s ohledem na cíl práce nejvíce vhodní. V první řadě jsem do výzkumu zařadila sestry, které se seniory pracují v přímé péči, jedná se o tyto pracovní pozice: pracovnice v sociálních službách, sociální pracovnice a zdravotní sestry. Tento výběr byl zvolen s ohledem na přímý styk se seniory a možnost vidět jejich reakce a slyšet od nich

samotných výpovědi na to, jak se jim zde žije, což třeba sestry pracující v jiných úsecích (kancelář, hospodářství nebo kuchyň) nemají možnost zakoušet až v takové míře jako ty v přímé péči a hlavně ne dennodenně, neboť jejich setkávání se se seniory je spíše nepravidelné. Ze skupiny 15 sester, které splňovaly první podmínku pro přednostní výběr do zkoumané skupiny, se 7 rozhodlo, že se výzkumu chtějí zúčastnit. Z toho důvodu, že různé pracovní pozice při službě seniorům mohou mít i různé zkušenosti jsem pak záměrně vybrala přednostně jedinou pozici zdravotní sestry, která se do výzkumu přihlásila, dále jsem losovala mezi dvěma sociálními pracovnicemi, které se výzkumu chtěly zúčastnit a nakonec jsem ostatní sestry vybrala náhodně, losováním. Záměrem bylo vybrat 4 respondentky a na základě získaných dat následně buď učinit závěr nebo rozšiřovat výzkumný vzorek tak, aby mohlo dojít k teoretickému nasycení, jak píše Hendl (2005, s. 151). Už v průběhu čtyř rozhovorů se některé věci začaly opakovat a tak jsem nakonec výzkumný vzorek rozšířila pouze o jednu sestru. Sestry byly označeny jako: Se1, Se2, Se3, Se4 a Se5 (přitom označení Se - znamená sestra a číslo znamená pořadí účasti na rozhovorech). Výzkumu se zúčastnily sestry na těchto pracovních pozicích: dvě sociální pracovnice, jedna zdravotní sestra a dvě pracovnice v přímé péči. Z délky jejich služby při seniorech jsem vypočítala průměr a vychází to v zaokrouhlení na 23 let.

3.1.4 Zajištění kvality, limity a etické aspekty výzkumu

Jedná-li se o výzkum kvalitativní, je nutno dle Švaříčka (2014, s. 31-35) zajistit jeho kvalitu a tím tzv. pravdivost celého procesu nejen využitím vhodných technik, ale v hlavní míře také zřetelným vysvětlováním a ozřejmováním výběru zvolených postupů a technik s ohledem na naplnění cíle výzkumu. Na začátku bylo třeba také reflektovat svoji roli výzkumníka, a to z toho důvodu, že, jak píše Šed'ová (2014a, s. 76-77), tato role má pak vliv na vytvoření bezpečné atmosféry pro otevřenost respondentů, což pak následně souvisí i s kvalitou získaných dat. V této souvislosti jsem si po celou dobu výzkumu musela být vědomá, že náležím ke zkoumané skupině a sama žiji stejné charisma, což jsem pak musela reflektovat zvláště při analýze dat, abych je, jak píše Šed'ová (2014a, s. 77), nezkrusovala nedostatečným odstupem a bráním výpovědi respondentů jako samozřejmostí. Validitu výzkumu však ohrožuje nejen zkreslení ze strany výzkumníka, ale i reaktivita, čili reakce jakou vyvolá už jen samotná přítomnost výzkumníka (Hendl, 2005, s. 148), což znamenalo, že jsem musela zohlednit i to, že jsem

s respondenty ve stálém blízkém kontaktu, což pro získávání dat mohlo být zároveň výhodné (větší důvěra, otevřenost, doptávání se, neboť tématu rozumím) i nevýhodné (bariéry kvůli dřívějším zraněním, otupělost na některá témata, skutečnost, že vím o čem je řeč, domýšlení si kontextů). Limitem výzkumu je jeho nízká reliabilita, neboť kvůli nestandardním postupům můžou různí výzkumníci dojít ke zcela jiným výsledkům, a proto je velmi důležitá příprava otázek a průhlednost postupů v celém výzkumu (Švaříček, 2014, s. 39-42).

Mezi etickými aspekty, které zmiňuje Hendl (2005, s. 155), jsem kladla důraz především na informovanost, svobodu odmítnout či přerušit účast ve kterékoliv fázi výzkumu a nakonec anonymitu, která se jevila z důvodu malého společenství sester jako velmi důležitá a proto jsem v jejich výpovědích měnila některé skutečnosti a vynechávala jména osob, ale jak dále píše Hendl (2005, s. 155), vždy s ohledem na zachování stejného významu pro výzkum. Z důvodu důrazu na anonymitu rovněž neuvádím popis jednotlivých sester.

3.2 Realizace

Po etapě přípravy a zohlednění všech jejích důležitých aspektů začíná realizace výzkumu, což v sobě zahrnuje způsob sběru dat a použití technik k jejich analyzování (Reichel, 2009, s. 90). Z druhé strany je třeba připomenout, že ve kvalitativním výzkumu není možné přípravu zcela uzavřít, neboť výzkum neprobíhá podle jasně strukturovaného postupu, ale metody sběru dat, rozšiřování výzkumného vzorku a jejich analýza se mohou prolínat a střídat (Hendl, 2005, s. 159).

3.2.1 Technika sběru dat

Ke sběru dat byla použita technika polostrukturovaného rozhovoru, který jednak patří mezi nástroje zvoleného kvalitativního šetření (Švaříček, 2014, s. 13) a jednak mezi jinými nástroji má tu výhodu, že je možné během něj respondentům dovysvětlit položené otázky, případně při pochybnostech o správném pochopení je možné se doptat na další vysvětlení (Hendl, 2005, a. 169-171). Výhodou polostrukturovaného rozhovoru je možnost zahrnout výhody a snížit rizika dvou krajních variant, jimiž jsou zcela volný anebo naopak přesně strukturovaný rozhovor (Reichel, 2009, s. 119). Před začátkem je třeba nepodcenit přípravu ohledně pořadí a typu otázek, snažit se o jejich maximální

srozumitelnost a nakonec se jako potřebná jeví i sebereflexe možnosti vlastního neúspěchu při sběru dat (Švaříček, 2014, s. 159). Všechny rozhovory byly nahrávány na diktafon a následně doslova přepisovány, abych mohla jak píše Švaříček (2014, s. 179-183) nejen přesně zachytit výpovědi sester, ale i neverbální projevy jako jsou třeba výška hlasu, odmlky, tón a tempo s jakým o daném tématu respondent vypovídá a zároveň mít možnost reflektovat i vlastní chyby při vedení rozhovoru.

Na základě zvoleného cíle, dvou výzkumných otázek a teoretického konceptuálního rámce jsem vypracovala tyto okruhy otázek:

1. V čem jsou pro vás inspirující postavy hlavních patronů řádu a co konkrétně si z jejich příkladu života odnášíte pro svou službu?
2. Co považujete ve spiritualitě řádu jako nejvíce podstatné a proč?
3. Jak chápáte hlavní heslo vaší spirituality „Čiňme druhé radostnými“ a co to pro vás konkrétně znamená?
4. Co je náplní vaší služby seniorům? Co všechno běžně děláte?
5. Jaké potřeby považujete u seniorů ve vašem domově za nejdůležitější s ohledem na tuto jejich životní etapu?
6. Jak při své službě konkrétně aplikujete prvky své spirituality, a hlavně prvek radosti?
7. Jaký dopad na životy seniorů má podle vás uskutečňování prvků vaší spirituality při službě seniorům? Můžete uvést příklad?
8. Jak dlouho jste již v řádu sester alžbětinek?
9. Je pro vás tato služba seniorům náročná? V čem konkrétně?
10. Jak vám při tom pomáhá vaše spiritualita a jak konkrétně zvolené hlavní heslo o radosti?
11. Chtěla byste nakonec říct ještě něco, co tady nezaznělo a co vnímáte jako důležité?

Sestry dostaly otázky předem, aby se mohly připravit. Některé se připravily tak, že si i něco napsaly, jiné zase chtěly mluvit spontánně, a tak si otázky jen přečetly, aby měly představu, o čem to bude. Sestry, které se účastnily rozhovorů byly dopředu informovány o průběhu výzkumu a požádány o souhlas s nahráváním a anonymním zpracováním jejich výpovědí. Otázky jsem většinou kladla tak, jak jdou po sobě, někdy jsem je přečetla doslova, jindy k nim přidala vysvětlující poznámky. Z toho důvodu, že jsem byla jako výzkumník v roli domorodce (Šed'ová, 2014a, s. 77), jsem z jedné strany neměla problém pojmy dovysvětlit, ale z druhé strany jsem si pak zpětně

(až u přepisování) uvědomovala, že jsem se někdy nechala unést pocitem, že vím, o čem sestry mluví, a tudíž jsem se tolik nedoptávala. U čtyřech sester se mi stalo, že k první otázce přiřadily k patronům řádu pouze dvě osobnosti, a to sv. Františka a sv. Alžbětu, a tak jsem je sama navedla i k Apolonii Radermecher. Tímto jsem si uvědomila, že běžně Apolonii neřadíme k patronům řádu, spíše ji pokládáme za naši zakladatelku. Na rozhovory jsem neměla dopředu vymezený časový prostor, takže se setry mohly klidně rozpovídat. Nejkratší byl rozhovor se sestrou, která si odpovědi připravila dopředu a napsala si k otázkám poznámky. U těch třech dalších si sestry sice otázky přečetly, ale chtěly odpovídat spontánně, tak se nijak nepřipravovaly a rozhovory tím pádem trvaly déle. Poslední sestra se sice také připravila, pak ale mluvila hodně spontánně to, co ji napadlo.

3.2.2 Techniky analýzy dat

Všechny rozhovory byly nahrávány na diktafon a získaná data byla následně doslova přepsána do počítače v programu Word a analyzována kódovacími postupy v programu Excel. Snažila jsem se o doslovný přepis, ale když se slova opakovala za sebou dvakrát, tak jsem to vynechávala. Během posledního rozhovoru padaly mezi řečí i velmi osobní informace, které jsem k výzkumu nepotřebovala, a tak jsem je pak u přepisování vypustila. K tomuto jevu, zvanému jako redukce, dochází během celého procesu analýzy, avšak výzkumník musí vždycky dbát na to, aby tímto procesem data neztratila svůj význam a kontext (Hend, 2005, s. 207). Během kvalitativního výzkumu se data neanalyzují až na konci, nýbrž už v průběhu a nástrojem k jejich řazení a interpretování je systém kódování (Disman, 1998, s. 316). U kvalitativního výzkumu však průběh kódování není přesně definován a jedná se o několik třídění a kategorizací dat, během nichž dochází k postupnému vyjasňování a upřesňování dat (Reichel, 2009, s. 165). Data jsem zpracovávala skrze tři druhy kódování: otevřené, axiální a selektivní (Strauss a Corbinová, 1999, s. 42-105). Nejdříve jsem si rozhovory důkladně přečetla a pomocí návodné otázky „Co je tématem výpovědi?“, která dle Šed'ové (2014b, s. 212) slouží jako pomůcka při kódování, jsem v jednotlivých větách hledala odpovědi a následně k nim přiřazovala vhodná a výstižná slova, čili kódy. Dále jsem jednotlivé kódy shlukovala do kategorií, což je proces označovaný jako kategorizace (Strauss, Corbinová, 1999, s. 45). V další analýze jsem pomocí axiálního i selektivního kódování začala z jednotlivých kategorií postupně vytvářet kostru analytického příběhu, která, jak

píše Šeďová (2014b, s. 239), představuje ústřední plán pro organizaci sesbíraných dat a podklad pro vytvoření nového interpretačního příběhu. S pomocí této analytické kostry jsem následně interpretovala všechna data, protože je důležité neustrnout pouze na představení nasbíraných dat a v nich nalezených zajímavostí, ale spíše je třeba provést a představit jejich kvalitní interpretaci (Šeďová, 2014b, s. 207).

3.3 Interpretace a analýza dat

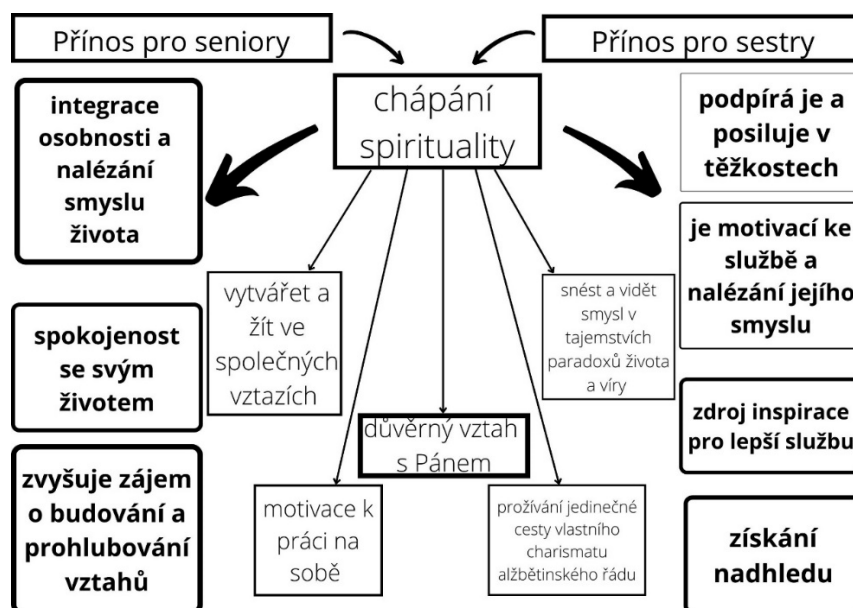
Práce s výzkumnými daty zahrnuje nejen jejich důkladnou analýzu, ale i interpretaci (Šeďová, 2014b, s. 244). Oba tyto procesy se v průběhu celého kvalitativního výzkumu prolínají (Reichel, 2009, s. 169), avšak Šeďová (2014b, s. 244) rozlišuje mezi primární a sekundární interpretací dat, kdy za primární označuje tu, která probíhá souběžně s analýzou dat, a sekundární je chápána ve smyslu opětovného promýšlení již zpracovaných dat i s využitím jiných zdrojů (odborná literatura, konceptuální část práce, podobné výzkumy) a v kontextu cíle výzkumu.

3.3.1 Primární interpretace a analýza dat

Po prvním kódování, kdy jsem výpovědi zaznamenávala do tabulky v počítači v programu Excel mi vzniklo 300 kódů, které jsem zároveň barevně označovala v přepsaném textu v programu Word. Tím jsem věděla, na jaký text se dané kódy odkazují. Části těchto textů jsem si přenesla i do programu Excel, abych věděla jak dané kódy chápat. Dále jsem vytvářela kategorie mezi těmi kódy, které měly podobný obsah. Kategorie se začaly vytvářet v návaznosti na kladené otázky a obsahovaly tato témata: vnímání vlastní spirituality a jejích nosných prvků, zásadní potřeby seniorů, náročnost služby, co jim pomáhá a jak aplikují prvky spirituality a radosti, jak chápou radost apod. Takto se mi vytvořilo přes 60 kategorií, které jsem dále začala analyzovat již z pohledu 2 výzkumných otázek a hledala jsem hlavně tyto prvky. Vnímala jsem, že to, jak sestry vnímají přínosy své spirituality pro sebe a svou službu se odvíjí od toho, jak vlastně vnímají a prožívají spiritualitu své řehole. V první řadě jsem tedy hledala kategorie určující jejich vlastní chápání a prožívání spirituality. Všechny respondentky se shodly na pěti základních pilířích, které vnímají jako nosné s ohledem na jejich spiritualitu. Jednalo se o tyto kategorie: osobní a důvěrný vztah k Bohu, snést a vidět smysl v tajemstvích paradoxů života a víry, motivace k práci na sobě, vytvářet a žít

ve společných vztazích a prožívat jedinečné cesty vlastního charismatu alžbětinského řádu. Kolem kategorie **osobní a důvěrný vztah k Bohu** se vytvořilo 6 podkategorií, kde sestry různě kladly důraz na jednotlivé aspekty spirituality (třeba vede je k praktikování chudoby, k lehkosti a spontánnosti, k vyhledávání prostoty a obyčejnosti, k pocitu jedinečnosti a osobního povolání, k plnému nasazení pro druhé apod.). Kategorie **snést a vidět smysl v tajemstvích paradoxů života a víry** zahrnovala určité napětí mezi dvěma různými póly, které sestry v duchovní rovině prožívají, a které odkazují na určitou sféru nejistoty, tajemství, hledání, jako třeba napětí mezi činností a kontemplací, naději na úspěch díky Boží intervenci mimo vlastní selhání, radost spojená s utrpením a bolestí. Kategorie **motivace k práci na sobě** zahrnovala nesnadnou avšak důležitou cestu sebezapírání, odříkání, ale i práci nad svojí motivací a celostní pohled na vzdělávání. Další kategorie **vytvářet a žít ve společných vztazích** se ubírala dvěma směry. Jednak to byla důležitost vytváření vztahů mezi sestrami a z druhé strany i vztahu se seniory, kterým sestry poskytují službu. Poslední kategorie **prožívání jedinečné cesty vlastního charismatu alžbětinského řádu** zahrnovala jednak to, že sestry jako charisma svého řeholního společenství vnímají hlavně službu potřebným z lásky k Bohu a pak i to, jak chápou poskytování této služby v kontextu prvku radosti. Se3 i Se4 se zamýšlely nad tím, že heslo „Čiňme druhé radostnými“ nemáme vlastně v této formě nikde zapsáno jako naše hlavní heslo, ale dále obě přiznávají, že se často v běžném životě mezi sestrami používá a to konkrétně vyjádřila Se3 slovy „*hodně tím operujeme, jako hodně, když něco chceme organizovat nebo tak, tak jakoby opíráme se o to, že přece „čiňte druhé radostnými“*“. Cílem otázky po vnímání podstaty vlastní spirituality byla i snaha odkrýt, jaký význam má u sester prvek radosti a zda opravdu zaujímá důležité místo v prožívání vlastní spirituality s ohledem na službu. Prvek radosti však v této souvislosti nebyl zohledněn ani v jedné z výpovědí. S ohledem na to, že cílem práce bylo zjistit přínosy aplikace spirituality, vnímala jsem jako důležité nejen hledat tyto pozitivní dopady, ale hledat i to, v čem sestry vidí největší potřeby seniorů a také náročnost své služby, neboť i tyto jejich představy mohou ovlivnit, jakou důležitost sestry připisují danému přínosu spirituality. Některé tyto aspekty se však již spontánně začaly objevovat i při popisu vnímání spirituality. Kategorie jsem tedy začala shlukovat kolem dvou témat: náročnost služby seniorům a zásadní potřeby, které sestry u seniorů vnímají. Otázka po výčtu běžných denních činností měla otevřít zamýšlení se o náročnosti služby seniorům, avšak její umístění tomu neodpovídalo, proto jsem ji při posledním rozhovoru umístila přímo před otázku po náročnosti, ale i tak kromě výpovědi Se3 jsem ze všech ostatních nezískala

žádná zásadní data. Náročnost své služby sestry vnímaly hlavně ve **fyzické** oblasti, pak v **emocionální** a pak už jednotlivě Se4 v zodpovědnosti při prvním kontaktu s klientem a reprezentaci řádu, Se3 zmínila vnitřní organizaci řádu v souvislosti s nedostatkem času na odpočinek a Se5 taky nedostatek času, ale ve smyslu, že je mnoho seniorů a málo času, aby se dalo všem dostatečně věnovat. Důležitost v naplňování potřeb u seniorů byla vnímána v první řadě skrze **celostní přístup k potřebám** (neboť Se3 zmiňuje, že často se problémy v jedné sféře mísí s problémy v jiné), dále převažoval akcent na potřebu **trávení času s nimi a vytváření vzájemných vztahů**, potřebu **nápravy minulosti a rodinných vztahů** a také potřebu **bezpečí a přijetí**. Se2,5 vnímaly jako nejdůležitější potřebu užitečnosti a Se3 zmínila proměnlivost akcentu na důležitost napříč potřebami v různých etapách adaptace i života seniora. Tato dvě témata kategorií mi pak otevřela cestu ke hledání přínosů pro sestry a pro seniory. V oblasti poskytování služby sestry vnímaly přínos pro seniory v tom, že jim aplikace prvků spirituality (v tom i radosti) pomáhá k **integraci osobnosti a nalézání smyslu v životě**, dále vede k tomu, že senioři jsou **spokojení se svým životem** a **zvyšuje zájem o budování a prohlubování vztahů**. Jedním z důležitých zmiňovaných vlivů na integraci osobnosti a nápravu vztahů byla právě modlitba se seniory za těžká témata a zranění, která si senioři nesou jako zátěž z minulosti. S ohledem na přínos pro sebe sestry vnímaly, že spiritualita **je motivuje k angažované a aktivní službě a nalézání jejího smyslu**, dále vnímají, že **je podpírá a posiluje v těžkostech**, díky ní **získávají nadhled** a také **je zdrojem inspirace** k tomu jak lépe sloužit. Nakonec jsem si pro lepší přehlednost vytvořila graf, který se zároveň stal i kostrou pro sekundární interpretaci dat.

Obrázek 1 Grafické znázornění výsledků

3.3.2 Sekundární interpretace

Nyní je třeba, dle Šeďové (2014b, s. 244), při interpretaci dat vzít v úvahu tyto návodné otázky: co tato data vyjadřují, jaký význam mají námi vytvořená schémata a proč k nim dochází. Cílem práce bylo najít odpovědi na dvě výzkumné otázky: „Jak sestry alžbětky vnímají přínos své spirituality pro kvalitu života seniorů?“ a „Jak sestry alžbětky vnímají přínos své spirituality pro sebe při práci se seniory?“ V grafické podobě jsem tedy tato dvě témata práce nejdříve sjednotila v pojmu, jak vlastně chápou sestry alžbětky svoji spiritualitu, co to pro ně znamená a v čem je právě ta jejich specifická oproti jiným. V konceptuální části jsem na základě řeholních patronů a řeholních předpisů zdůraznila specifické prvky: chudoba, pokora, prostota, naděje a nakonec nejvíce vyzvedla radost, která je spojována právě s péčí o potřebné, kterým sestry slouží (K 17, 23-28, 30, 92, 94, 103, 106-107, 112-113, 120). Sestry mají povinnost tyto předpisy číst a znát (S 10) a tak jsem předpokládala, že se tyto prvky objeví i v získaných datech, což se také stalo. Sestry jako nejdůležitější vnímaly **důvěrný vztah s Bohem**, který je vede k praktikování chudoby chápané spíše v rovině nelpění, vnitřní svobody a šetrného zacházení s věcmi nežli přísně a pouze v materiálním rozměru (Se2,3,4,5), díky němu vyhledávají prostotu a dovolí si jednat spontánně (Se1,2,3), což vyjadřují skrze obyčejný, skromný a skrytý život, upřímnost a pravdivost a jednání podle vyjádření Se1 „*kolikrát to, co cítím v duši, co cítím na srdci tak třeba s těmi lidmi*“, díky tomuto vztahu jsou schopny plného nasazení se pro druhé ve smyslu velkodušnosti a bytí Bohu dispozici (Se3,4), vede je k naslouchání vůči Božímu vedení, které zahrnuje rozlišování, co ode mě Pán žádá skrze okolnosti, vlastní touhy i vůli představených (Se2,3,4). Rozdílnost v kladení důrazu na jednotlivé aspekty vyplývá jednak z povahy toho, že charisma je utvářeno jednotlivými osobami (VC 37), které mají své osobní preference či povahové rysy. Jak to vyjádřila Se1 „*svatý František hhm mi dal hodně takového .. takového prostého, já jsem takový člověk prostý, a on též žil tak prostě, tak normálně, a to mě tak jako, jako trochu táhlo*“ a charisma tedy nikdy nemůže být o zcela identickém smýšlení a prožívání, ale spíše předpokládá společný způsob života (Maherová, 2015, s. 5-7 [online]). Zmiňuji to v kontextu toho, že když pak budu popisovat dopad aplikování spirituality na seniory, sestry budou vnímat také trochu rozdílně to, jak každá z nich aplikuje vůči seniorům svou spiritualitu dle slov Se2 „*mě zas ta spiritualita vede k tomu, že tak poukazuje i na tu moji jedinečnost povolání, že mám nějaký svůj způsob, nějakou osobitost, nějak jak třeba i skrze tu radost nějak navazují* ty

vztahy nebo jakým způsobem chci právě dělat radost a to nikdo neudělá za mě.“ K dalším prvkům chápání toho, co pro ně spiritualita znamená sestry řadily **vytváření a život ve vzájemných vztazích**, což je obecně charakteristickým prvkem všech řeholních společenství (VC 41), avšak již konkrétně ve svém řeholním společenství vnímaly Se3 a Se4, že je tvořeno právě skrze společné akce (jako třeba hraní divadel a pořádání jiných aktivit pro seniory) a společné rekreace po obědě. Se4,5 zdůrazňovaly potřebu spolupráce a budování pokojných vztahů s ohledem na efektivnější službu u seniorů „*Co vnímám jako důležité, aby mezi námi byl v tom kolektivu pokoj, (...) aby oni, když uvidí, že my jsme opravdu jako naplnění Kristem, Jeho pokojem (...) tak i přineseme ten pokoj, že to budeme dělat fakt jako rádi (...)*“ (Se5). Tato kategorie vytváření společenství se také týkala způsobu jak přistupovat k seniorům (celostně, individuálně, vidět v nich Boha), Se3 k tomu dodává, že je třeba respektovat tu potřebu, kterou aktuálně vnímá senior jako důležitou a kterou chce řešit, Se2 zmínila, že ji prožívání dobrovolně zvolené chudoby a samoty skrze řeholní sliby sblíží se seniory a staví do rovnocenného vztahu a Se4,5 zase zmínila charakteristiku poskytované služby i v tom, že sestry a senioři bydlí společně pod jednou střechou, což vnímají, že to napomáhá k vytváření bližších vztahů. Kategorie **motivace k práci na sobě a snášení a nalézání smyslu tajemství paradoxů života a víry** nyní přeskočím a zmíním je až při přínosu spirituality pro samotné sestry, neboť jsem v nich nenašla prvky, které by přímo odkazovaly na přínos pro seniory. V poslední zmiňované kategorii se sestry vyjadřují **k prožívání jedinečné cesty vlastního charismatu alžbětinského řádu**, který dle výpovědi tří z nich (Se1,2,3) vnímají především ve službě potřebným z lásky k Bohu a to na základě kontemplativně-činného rozměru (Se1,3,4). Znamená to vytváření rovnováhy mezi činnou službou a životem v ústraní, skrytosti a modlitbách. Modlitba chápaná jako vztah s Bohem je totiž hlavní motivací pro jakoukoliv činnost a službu seniorům (Se1-5) a zároveň je jedním z prvků, které sestry při službě aplikují a díky kterému vnímají, že se zlepšuje kvalita života seniorů (Se1,2,3). Charakteristický prvek radosti, jak jsem zmínila již výše, nebyl v otázce po podstatě spirituality zmíněn ani v jedné z výpovědí, avšak při následujících otázkách se ukázalo, že sestry tento prvek zohledňují při práci se seniory. Se3 to komentuje slovy, že „*(...) jsme se ani nebavily nějak jakoby přímo (...) co je naším jakoby hlavním charismatem, ale na ospravedlnění tady toho, že to tam máš tak jako my hodně tím operujeme, jako hodně když něco chceme organizovat nebo tak, tak jakoby opíráme se o to, že přece „činite druhé radostnými“ tak to sv. Alžběta chtěla no že.*“ Jak již i z výpovědi vyplývá, radost podle vnímání sester spíše dávají do spojení s přínosem

pro seniory než pro sebe a to v běžných činnostech, které zohledňují i současné poznatky v psychologii o podstatě štěstí a duševní pohodě (Seligman, 2014 [online]; Křivohlavý, 2011) a patří mezi ně: úsměv, pozvednutí nálady, budování vztahů, radostná gesta, zpěv, hudba, smysl pro humor, tvořivost a zaujetí, zážitky, všímavost a empatie k prožívání druhých, smích, aktivizace, zájem o druhé a jiné (Se1-5). Kromě toho však radost byla vnímána i v rozměru spirituálním (a konkrétně náboženském) buď přímo nebo skrytě jako důsledek náboženských úkonů: čerpat ze zdroje radosti jímž je Bůh skrze svátosti a modlitbu (Se2,5), přivádět ostatní k tomu zdroji (Se3,5), přinášet naději optikou věčnosti (Se1,2,5), v trápeních a těžkostech se s nimi pomodlit (Se1,2,3), dávat jim večerní požehnání (Se3), doprovázet je až do úplného konce, včetně hraní na pohřbech (Se4) a pomáhat jim na cestě uzdravení a smíření (Se2,3). U Se1,3,4,5 byla radost spojována v první řadě s vytvářením pokojné atmosféry. Toto blízké spojení může vyplývat z toho, že takto to mají sestry ukotvené ve svých řeholních předpisech a standardech kvality (S 198; Konvent 2012) a že opravdu vnímají, že teprve až se jednotliví senioři budou cítit bezpečně, pak budou schopni zakusit radost, jak zmínila Se3 „*Znamená to pro mě to, že především asi přinášet takový pokoj, takový těm druhým, to aby se cítili nějak bezpečni a zabezpečeni, (...) a to jakoby ve všech sférách jo: na té tělesné úrovni, duševní i duchovní. Protože člověk se těžko raduje, když není nějak zharmonizována ta osobnost jako by, když by byl v nějakém neustálém dliskomfortu.*“

Nyní se tedy dostávám již k odpovědi na první výzkumnou otázku a to je přínos pro kvalitnější život seniorů právě ve spojení se všemi výše zmíněnými skutečnostmi, které se sestry při službě seniorům snaží aplikovat. Kategorie pojmenovaná jako **integrace osobnosti a nalézání smyslu života** zahrnovala vnímání sester, že při aplikování prvků své spirituality získávají u seniorů větší důvěru a otevřenost k důležitým životním tématům, bolestem a zraněním, se kterými často chtějí i něco dělat, a když to pak s nimi sestry probírají anebo se s nimi za to modlí, tak pak pocítují úlevu, radost a někdy dochází i ke zcela zjevnému uzdravení (Se2,3). Dvě sestry (Se2,4) zmiňují důležitost nejdříve vytváření blízkého vztahu, aby docházelo k otevření a důvěře a Se2 k tomu ještě dodává, že právě smysl pro humor a smích jsou důležitými komponenty pro vytváření vztahů, což je dle Mareše (2015, s. 67) jedna z úloh humoru. Se4 naopak má zase zkušenost, že tito lidé někdy již od počátku otevírají těžká témata. Příčina může být třeba i v tom, že dle výpovědí Se3,4 senioři často sem do domova přicházejí právě kvůli tomu, že jsou zde sestry a je tady možnost pokračovat v náboženských praktikách a některé to sem i nevysvětlitelně přitahuje, například Se3 parafrázuje výpověď jedné klientky

„(...) říkala, že takový kámen spadl z jejího srdce a že věří, že pro tady tu chvíli měla přijít vlastně do domova, že pořád jí něco tady táhlo, věděla, že prostě tu má jít.“ Se2 vidí velký přínos i v tom, že senioři mohou naplňovat potřebu užitečnosti skrze to, že se za druhé modlí. Se5 vidí přínos zase v tom, že zprostředkovávání svátostí pomáhá seniorům smysluplně ukončit svůj život a připravit se na dobrou smrt. Další kategorie přináší **spokojenost se svým životem** a pojí se s kvalitou života pohledem subjektivního vnímání (Haškovcová, 2010, s. 254) a sestry ji vnímají skrze verbální i neverbální zpětnou vazbu, které se jim od klientů dostává. Senioři mluví o tom, že se mají v domově velmi dobře (Se3), že v jejich gestech a obličejích vidí radost a že se usmívají (Se1,3,5), vzpomínají na radostné společné zážitky, výlety, rozhovory a zpěvy (Se1,5). Poslední kategorie zohledňuje to, že spiritualita zvyšuje **zájem o budování a prohlubování vztahů**, kdy pozitivní vztahy považuje třeba i Seligman (2014 [online]) jako významný komponent duševní pohody, a sestry vnímaly tuto kategorii dvěma způsoby, jednak jako zájem seniorů o vyřešení konfliktních vztahů z minulosti (Se2,4), jednak jako zájem seniorů o vytváření vztahu se sestrami (Se1,3), což dle Se5 usnadňuje třeba i to, že „(...) nemáme tu rodinu jako by svoji my jsme se dali Pánu Bohu do služeb těm nemocným a tak takže vlastně jakoby výhoda (...) že oni mají jakoby ty sestřičky kolem sebe pořád jakoby pořád jakoby někoho, mi přijde, že v něčem se jim můžeme jakoby víc věnovat (...) že nemáme prostě tu svou rodinu, že to srdce nemáme jakoby tak rozdělené (...) Tomu, že prostě v tomhle jim můžeme být podle mě bližší no.“ Teď se dostávám ke druhé výzkumné otázce spojené s přínosem spirituality pro samotné sestry. Již po několika prvních analýzách jsem si všimla, že ačkoliv tato výzkumná otázka vznikla později a spíše jsem ji sama vnímala jako druhotnou oproti přínosu pro seniory, ukázalo se, že těch přínosů, které sestry vnímaly samy pro sebe bylo mnohem více než těch, které vyjmenovávaly s ohledem na seniory. Jednak to může být tím, že se nad tím nezamýšlely (Se5), nebo snad proto, že je snazší posoudit sebe nežli druhého. Nejdříve tedy ještě dvě opomenuté kategorie z chápání vlastní spirituality. V kategoriích **snést a vidět smysl v tajemstvích paradoxů života a víry** Se1,3,4 vnímaly jako důležité hledání rovnováhy mezi životem činným ve službě a modlitbou, při tom však zdůrazňovaly hlavně zachování modlitby a odloučenosti od světa, neboť takový způsob života byl kdysi v historii řádu přísněji vymezen a Se3 toto vymezení chápe i jako odkaz zakladatelky Apolonie Radermecher. Tato touha sestry pobouzí ke hledání a rozlišování, co všechno ještě je potřeba udělat a co je třeba s důvěrou vložit do Pánových rukou, jak řekla Se3 „(...) je to takovou otázkou jakoby pro mě samotnou, se někdy v tom hledám

jak být i pro druhé i v té službě se vydávat na celého, ale přitom být i nějak prostě ... žít kontemplativním životem nebo být napojená více na Boží přítomnost, modlitbu.“ Se2,4 vnímaly paradox i v nepochopitelné milosti Boží, která si povolává slabé a z jejich nedostatků dokáže vytežit dobro, takže naděje na úspěch je možná i mimo osobní selhání. V kategoriích **motivace k práci na sobě** se nejvíce opakovaly výroky ohledně motivovanosti ke službě mimo jejich obtíží, sebepoznání a překračování sebe sama. Motivaci sestry cháply nejen tak, že jdou mimo to, že se jim někdy nechce (Se1,2), nebo když je služba někdy těžká, tak vytrvávají a hledají pomoc u Boha (Se1,3,4,5), nebo v přístupu k seniorům s důstojností (neboť v nich vidí Boha – Se1,3,5), ale také v tom, že dělají věci i navíc a opravdu se angažují ve vytváření vztahů se seniory (Se2,3,4,5). Spiritualita je pro Se1 motivací i v tom, že díky ní je schopna dělat věci, které zdánlivě postrádají smysl (k tomu se na jiném místě vyjádřily Se3,5, když třeba musí pořád dokola opakovat jednu a tutéž věc nějakému klientovi, který již trpí demencí nebo, když ten klient dělá vše naopak), neboť jak říká „(...) když se dělá něco s láskou i když to bolí, tak to má to má význam, (...) to, co se dělá s láskou to má hodnotu a co se dělá bez lásky to člověka tak přibijí a ubírá mu sílu (...).“ To, jak sestry prožívají a chápou svou spiritualitu se pak odrazilo ve vyjmenovaných pozitivních dopadech na jejich službu, které jim spiritualita přináší. V kategorii **podpírá je a posiluje v těžkostech** se sestry (Se1-5) doslova zmiňovaly o spiritualitě jako o duchovní síle, která je skrze přijímání svátostí a praktikování modlitby podrží ve chvílích obtíží a těžkostí, neboť vnímají, že jejich dílo drží v rukou ještě někdo jiný, jak to popisuje Se1 „*Takže kolikrát, když to bylo těžké tak se říkalo Pane Ježíši pomoz já už nemůžu anebo tak a ono víte kolikrát služba skončila a pak si člověk říkal, no když jsem ráno nemohla a já jsem to zvládla, takže ono ta duchovní síla, která prostě je v nás.*“ Sestry (3,4) ještě zmiňovaly i oporu jako ve smyslu vzájemného podřízení se mezi sestrami, na čemž se vlastně opírá smysl zakládání řeholních institutů (VC 42). Další kategorie vlastně úzce souvisí s dříve popsanou kategorií motivace pro práci na sobě, nyní však již v podobě přínosu nese název, že je **motivací ke službě a nalézání jejího smyslu**, a to jsou vlastně dva základní nosné prvky, které sestram spiritualita přináší. Svobodné rozhodnutí pro tuto službu, aby tím odpovídaly na lásku Bohu je pro ně primární hodnotou, díky které pak jsou schopny nalézat smysl i tehdy, když je služba náročná a těžká, jak to vyjádřila Se2 „*(...) mě ta spiritualita právě hodně pomáhá uspořádat si ty priority v životě (...). a ty priority v tom smyslu, že ta spiritualita celkově dává tomu, co dělám takový hluboký smysl, že mě právě motivuje k té službě, navzdory právě těm nepříjemnostem, emocím, momentální i nechuti*

moji osobní, že se třeba fakt nechce jít tam, jít za tím člověkem, něco udělat.“ Dále je tu kategorie **získání nadhledu**, do které jsem zařadila výpovědi sester o tom, že jim spiritualita pomáhá získat odstup od vypjatých situací a je i formou odreagování. Jedná se však o různé situace, Se3 třeba v tom, že na modlitbě může být sama sebou a díky ní může na chvíli odstoupit od všech problémů a zanechat je bokem a pak se k nim zase vrátit. Se2 zase vnímá že jí spiritualita dává vnitřní svobodu a pomáhá při konfliktních situacích vnímat jedinečnost svého osobního povolání a to, že nemusí dělat vše tak jak ostatní a přizpůsobovat se za každou cenu. Se1 se zase cítí svobodná kvůli výše zmíněným charakteristickým prvkům spontánnosti a prostoty, se kterou se jí pojí takový běžný a normální život, a tak se snaží přistupovat i k seniorům. Se4 k nadhledu zase pomáhá vzdělání, ale velmi celostně pojaté „(...) *ale to ni yny z tego zakresu z tego socjalnego nebo z tego co je trzeba, ale na szyroko aji z tego duchowego (...)*“ a dále také i zamýšlení a promýšlení vlastní spirituality a příkladu života patronů řádu. Se5 vnímá, že k nadhledu a schopnosti snést těžké věci a konflikty jí napomáhá humor. Poslední kategorii jsem označila slovy **zdroj inspirace**, neboť sestry se také zmiňovaly (hlavně při zamýšlení nad patrony a zakladatelkou řádu) o své spiritualitě jako o zdroji inspirace pro svůj život i pro svou službu. Tyto inspirativní prvky, které jsem našla v kategoriích, jak sestry chápou svou spiritualitu (praktikování chudoby, vyhledávání prostoty, být spontánní, sloužit z lásky apod.), byly shodné s těmi, které mají sestry zapsány ve svých řeholních předpisech. Ty prvky, na které jednotlivé sestry kladly důraz, byly zároveň často i těmi, které vnímaly jako blízké s ohledem na svou osobnost (temperament, charakter), (Se1,4,5) či své osobní povolání (Se1-5). Se2 však také zmiňuje, že jí příklad života hlavních patronů inspiruje ke snaze hledat cesty jak se ještě více přiblížit těm, kterým slouží, aby byla jako jedna z nich.

3.4 Shrnutí a závěr výzkumu

Posledním úkolem člověka je dosáhnout integrity a připravit se tak na pokojnou smrt (Erikson, 2015, s. 65). Cílem provedeného výzkumu bylo zjistit, zda má aplikovaná spiritualita sester alžbětinek přínos pro seniory a také pro samotné sestry při práci s nimi. Podle Suchomelové (2016b, s. 93-95) je totiž stále ještě oblast duchovní péče v období stáří marginalizována a v ČR se spíše setkáváme s tendencí ji odsouvat do privátní sféry jednotlivců či náboženských skupin navzdory tomu, že výsledky zahraničních autorů poukazují obecně na pozitivní dopad aplikované spirituality na zdraví a kvalitu života

(Koenig, 2012; Agli, Bailly, Ferrand, 2015; Lima a kol., 2020). Mezi českými autory, kteří se těmito i podobnými tématy zabývají jsou například Marie Svatošová (2012), Věra Suchomelová (2016a) či Jaroslav Křivohlavý (2011). Ve svých knihách popisují nejen potřeby lidí nemocných či prožívajících poslední etapu svého života, ale i to, jak jim v tomto období může spiritualita pomoci. S ohledem na to, že sociální práce je profesí úzce propojenou s hodnotami, které bezpochyby lze zařadit do sféry spirituální, má rovněž význam dbát na to, aby sociální pracovníci promýšleli a znali své spirituální nastavení, které může přinášet jak výhody, tak i rizika ovlivňující výsledky jejich práce (Navrátil, 2017, s. 10). Přínosy, které sestřím dává jejich spiritualita jsou v mnoha prvcích shodné s obecným přínosy praktikování spirituality v životě člověka, mezi něž patří nalézání smyslu, motivace k činění dobra, integrace osobnosti, pozitivní vliv na budování vztahů, zvládání zátěže, zvyšování duchovní pohody a prevence vzniku nemocí (Křivohlavý 2006; Říčan, 2007, Křivohlavý, 2011, s. 114-122). Sestry taktéž zmiňovaly, že spiritualita je hlavní motivací ke službě, k přemáhání sebe sama i k práci na sobě. Podporuje je a posiluje, pomáhá hledat smysl ve zdánlivě nesmyslných chvílích jejich práce a pomáhá při setkání s vlastní nemohoucností a selháním. Seniorům pak pomáhá při integraci jejich osobnosti, přijímání aktuálního stavu, statečnému snášení utrpení, nápravě vztahů a zahojení ran z minulosti.

Takto se může spiritualita stát velkým přínosem v oblasti péče o seniory, kterou často negativně ovlivňují těžkosti jako demence, deprese, blízkost konce života a neustále se zhoršující zdravotní stav bez příznivého výhledu na zotavení. Toto zjištění není vůbec nepatrné, když si uvědomíme, že péče o staré lidi není dnes zrovna žádanou profesí. (Haškovcová, 2010, s. 260-277)

Co se týče náročnosti své služby, zdůrazňovaly některé sestry stále ještě fyzickou zátěž jako nejnáročnější faktor, což by se dnes podle Haškovcové (2010, s. 281) díky mnoha usnadňujícím pomůckám nemělo jevit jako největší příčina náročnosti služby. Tou je spíše psychická zátěž, která se váže na specifickou nemocnost ve stáří. Psychickou zátěž sestry vnímaly spíše s ohledem na péči o seniory trpící buď demencí nebo jinými psychickými poruchami. Sestry zmiňovaly i příznivý dopad spirituality na budování a prohlubování vztahů (mezi sebou, hlavně však ve vztahu k seniorům), kdy jim pomáhá přistupovat k seniorům s úctou, respektem a celistvě přistupovat ke seniorům, trávit s nimi čas a přinášet jim do života radost.

Spiritualita pozitivně ovlivňuje budování vztahů právě díky tomu, že umožňuje hlubší interakce založené na respektu, empatie, soucitu, blízkosti. Motivací k tomu není

pouze samotný člověk, ale vztah k transcendentnu. Hrozí však i opačný výsledek, kdy může dojít k pohrdání a nenávisti k těm, kteří nevěří. (Říčan, 2007, s. 61-63)

Limitem tohoto výzkumu může být právě to, že není zaměřen na negativní dopady prožívání nezdravé spirituality, které jsem v obsahu práce nezahrnovala a které se staly jak píše Bauman (dle Moya-Faz, Baumann, 2021, s. 218) příčinou vytěsňování a potlačování náboženských a spirituálních postupů při pomoci člověku v jeho obtížích. V tomto ohledu vnímám jako nezbytné přihlídnout k důležitosti kritické reflexe při duchovní péči, aby se tato praktika nestala násilným vnucováním víry (Navrátil, 2017, s. 11). Tento aspekt negativního působení samotné sestry nezmiňovaly ani nezaznamenaly ve výpovědích seniorů. Zajímavé by však bylo provést výzkum mezi samotnými seniory s cílem zjistit, jak to oni vnímají.

Z výše uvedeného závěru tedy vyplývá, že sestry vnímají přínos spirituality v podobných aspektech jak je tomu i u jiných lidí, kteří se snaží žít duchovně a pečovat o svůj růst (Křivohlavý, 2011, s. 114). Současné trendy v poskytování sociálních služeb sice tíhnou k individuálně celistvému přístupu k potřebám seniorů (Motlová a kol., 2019, s. 73) avšak k efektivnímu rozpoznávání a naplňování duchovních potřeb je stále ještě nedostatečná úroveň vzdělávání personálu, který poskytuje služby seniorům (Suchomelová, 2016b, s. 106). Na základě tohoto výzkumu bych podtrhla důležitost vzdělání (což i ve výpovědích sester zaznělo jako důležité). Stejně je však i motivace personálu k péči o svůj duchovní život a práci na sobě v této oblasti, vždyť mnohdy motivace k práci v pomáhajících profesích se rodí ze spirituálních pohnutek a mělo by se tedy o ní dbát (Fisher a kol., 2018, s. 20), neboť jak přiznávají sestry ve výzkumu nic nepřichází automaticky a je třeba neustále se k tomu vracet, přemýšlet a srovnávat si priority.

S ohledem však na své propojení spirituality s křesťanským náboženstvím a k tomu ještě s charismatem řeholního života, sestry vnímají ještě další rozměr přínosů spirituality. Jejich osobní vztah k Bohu je pro ně skutečnou pomocí, kterou nelze vysvětlit pouze na základě vlastního přemýšlení a sebevětšího úsilí. Často tento dar totiž přichází právě díky postoji otevřenosti a pokorné prosby vůči Bohu o pomoc, což je z křesťanského hlediska jediná pravá cesta, neboť to, co je v životě nejdůležitější člověk nevytáhne sám ze sebe (Ratzinger, 1991, s. 179-180). Sestry byly svědky situací, kdy se cítily velmi unavené a vyčerpané, dostalo se jim však zpětné vazby od druhých lidí, že tryskají takovou energií, z níž ostatní mohou čerpat. Šlo také o situace, kdy se usmály mimo vnitřních těžkostí či nechuti a tento úsměv druzí nevnímali jako vynucený, ale spíše

naopak jim přinesl něco, co by samy sestry ze sebe dát nikdy nemohly. Mnohokrát také doprovázely seniora na jeho cestě k vnitřnímu uzdravení (třeba skrze svátosti nebo modlitby za uzdravení či odpuštění) a cítily, že to opravdu Bůh uzdravuje a těmto lidem navrácí svobodu a krásu Božích dětí. Charakteristickým prvkem, který spojovaly již přímo se svým řeholním charismatem bylo hledání rovnováhy mezi modlitbou a činnou službou seniorům, kdy jim spiritualita dávala limity a hranice tolik potřebné k tomu, aby nevyhořely. Často ve výzkumu zdůrazňovaly, že je třeba si spíše hlídat čas na modlitbu, neboť práce je stále hodně a vždy je co dělat. Důležitou skutečností je také fakt, že sestry bydlí se seniory v jednom domě, takže vlastně s nimi mohou být neustále a vnímají to jako přínos (třeba pro vytváření atmosféry domova či budování hlubších vztahů). Cítí v tom však i riziko spojené právě se syndromem vyhoření, neboť jsou se seniory ve stálém kontaktu. V tomto světle se tedy jeví jako velmi důležitý důraz na modlitbu, která je jádrem poslání řeholních společenství a tímto vytváří bezpečnější podmínky pro nalézání správné míry v jednání (PC 6 [online]). Další charakteristické prvky své spirituality (praktikování chudoby, spontánnost, vyhledávání prostoty, vnitřní svobodu, poslušnost, plné nasazení pro službu) sestry vnímají jako něco, co formuje podobu jejich každodenního života i služby a přináší jim benefity s ohledem na problémy, jimž musí čelit. Na základě zvoleného způsobu života sestry zacházejí šetrně s používanými věcmi, váží si všeho, co mají a vnímají tyto věci jako dar. Jsou také pozorné k malým a obyčejným věcem a činům, které konají i když se mohou jevit jako málo podstatné. Jejich spiritualita je také vede k opravdové vnitřní svobodě a citlivosti na každou prožívanou chvíli, kdy se snaží uvědomovat si Boží přítomnost a dávat se mu k dispozici v tom, co přichází. Nakonec je třeba říci, že tyto prvky byly sestrami zmiňovány v kontextu příkladů hlavních patronů řádu, kteří jsou pro ně neustálou inspirací k tomu, aby hledaly nové možnosti jak se seniorům ještě více přiblížit a lépe jim sloužit. Jako poslední chci zmínit právě radost, kterou jsem v konceptuální části práce mezi mnoha prvky řeholní duchovnosti sester zvláště zdůraznila. Z výzkumu vyplynulo, že sestry sice nevnímají tento prvek jako podstatu své spirituality, ale na druhou stranu často se při službě seniorům opírají o heslo „Čiňme druhé radostnými“. Takto to vlastně mají i ukotveno ve svých řeholních předpisech, kde se aplikace tohoto prvku pojí se službou potřebným a podílí se také na vytváření sesterského společenství (K 103, 107, 112-113). Naplnění obou těchto rozměrů radosti uplatňují sestry například při tvoření a hraní divadel, při kterém dochází k upevňování vztahů mezi nimi samými (a pokud hrají i senioři, tak i vztahu sester se seniory). Divadlo přináší také radost a úsměvů na tvářích

seniorů, když vidí sestry hrát komedie či jiné žánry. Humor a pocity radosti jsou na základě mnoha výzkumů pokládány za komponenty působící preventivně proti depresi či zmírňující její dopad při již vzniklém onemocnění (Tagalidou a kol., 2019, s. 9; Křivohlavý, 2012; Gelkopf, 2011, s. 2). Obecně je Nešpor považuje za vhodné nástroje při práci se seniory, které jim mohou pomoci zvládat problémy a životní těžkosti (Nešpor, 2020, s. 83). V tomto zmíním jen některé výzkumy, které právě na význam humoru a prožívání radosti ve stáří upozorňují. Podle nichž stále ještě není dostatečně probádán a zdůrazňován pozitivní vliv jejího působení na seniory (Mareš, 2015; Ruch, 2010; Steptoe, 2019). Sestry však také kromě radosti vnímané jako humor, pozitivní emoce, zážitky, tvořivé aktivity, výlety, radostná gesta apod. zdůrazňovaly i paradox radosti hlubší, která může existovat i ve spojení s utrpením. Podstata křesťanství, jak píše Ratzinger (1991, s. 179, 196-197) totiž spočívá v přijetí daru, a pokud člověk v jakékoliv aktivitě spatřuje pouze možnost jak se stát nezávislým a staví ji pouze na svých možnostech a silách, pak ho tato cesta vede ke zničení sebe sama. A naopak cesta utrpení přijatého a otevřeného na lásku dostává smysl. Někteří autoři upozorňují totiž na nebezpečí vyhýbání se utrpení a sebemenšího diskomfortu za každou cenu a poukazují na to, že tato cesta honby za štěstím může paradoxně vést k rozvoji depresí (Grün, 2009, s. 7-8). Tento jev je pozorován v zemích vyššího blahobytu, kde se ukázalo, že narůstá počet lidí, kteří chtějí skoncovat se svým životem jako neúnosným (Daly a kol., 2011, s. 3). V tomto ohledu sestry přišly s myšlenkou, že radost může existovat jen ve spojení s pokojem, čili přijetím (přijetím sebe i se všemi omezeními a okolnostmi přijetí), bezpečím a vnitřní harmonií. Toto propojení mají sestry ukotvené i v řeholních předpisech a v poslání domova, kde se píše, že mají vnášet radost a pokoj (Konvent, 2012). Já jsem však tomu propojení nepřikládala patřičný důraz a opírajíce se o heslo „Čiňme druhé radostnými“ jsem zdůrazňovala pouze prvek radosti. Ve výzkumu však sestry poukázaly na smysl tohoto vzájemného propojení obou prvků

Závěr

V závěru této bakalářské práce, která je zároveň i její poslední kapitolou bych chtěla kompletně shrnout, o čem vlastně pojednává a co přináší.

Nejprve jsem uvedla, že motivací pro její napsání byla touha zjistit, zda řeholní společenství, které aktivně praktikuje duchovní život, ať už se jedná o osoby pečující, či osoby, kterým je péče poskytována, může být v něčem inspirativní pro soudobou sociální práci se seniory.

V konceptuální části práce jsem tedy popsala, o co se opírá spiritualita sester a jak ji sestry aplikují při práci se seniory. Za významnou považuji hlavně kapitolu vysvětlující podstatu charakteristických rysů spirituality sester alžbětinek, neboť ty se pak ve velké míře ukázaly jako důležité i ve výzkumu. Mezi mnoha charakteristikami jsem zvláště vyzdvihla prvek radosti, který je příznačný pro duchovnost sester. V další části práce jsem vnímala jako důležité představit současnou péči o seniory, a to s užším zaměřením na péči jim poskytovanou v dlouhodobých pobytových zařízeních jako jsou domovy pro seniory. Péče v těchto domovech je ve srovnání s péčí v domácím prostředí v lecčems specifická. Představila jsem tedy charakteristiku seniorů přicházejících do domovů a přiblížila, s čím se pak potýkají jednak oni a jednak ti, kteří o ně pečují. Zdůraznila jsem aktuální trendy ve společnosti týkající se přístupu a péči o tuto cílovou skupinu a představila i její slabiny, neboť tento přístup má velký vliv na poskytování služeb a také se promítá do představ o spiritualitě a do způsobu, jakým jsou potřeby seniorů uspokojovány. Výsledkem teoretického konceptu bylo poukázat na možný přínos specifické spirituality sester a to i v kontextu praktikování prvku radosti. Pro potvrzení či vyvrácení svých předpokladů jsem se dále rozhodla provést kvalitativní výzkum se sestrami alžbětinkami v Jablunkově.

Ve třetí části práce jsem představila metodologii výzkumu, jehož nástrojem se staly polostrukturované rozhovory. Ty byly vypracovány na základě dvou výzkumných otázek a poznatků z teoretické části práce. Pro zajištění kvality výzkumu byly všechny kroky podrobně popsány, vysvětleny a analyzovány pomocí třech druhů kódování. Výsledky jsem interpretovala s ohledem na dvě výzkumné otázky: „Jak sestry alžbětinky vnímají přínos své spirituality pro kvalitu života seniorů?“ a „Jak sestry alžbětinky vnímají přínos své spirituality pro sebe při práci se seniory?“. Odpovědi sester se staly základem pro dosažení cílů práce.

Na základě výzkumu bylo zjištěno, že díky vlastnímu chápání a uskutečňování spirituality při poskytování služeb v domově pro seniory, tato praxe ovlivňuje v mnohém podobu života a službu sester. Křesťanské náboženství je mnohdy kritizováno za to, že přináší pouze útěchu v trápení, ale neřeší opravdové příčiny problémů (Fisher, 2018, s. 15). Výzkumu však prokázal, že v rámci výše zmíněné cílové skupiny se praktika na mikro úrovni s celostním přístupem k jednotlivým problémům klientů a jejich řešení i s pomocí náboženských praktik (modlitba, svátosti) jeví jako efektivní a přináší na základě svědectví sester účinné změny a uzdravení v životě seniorů. Přínos spirituality tedy sestry vnímají jednak v rovině, kterou obecně praxe spirituality v životě člověka přináší (smysl života, přesah, integrace, spokojenost, prevence nemocí, motivace k práci na sobě, hledání dobra), vnímají ji však také v rovině konkrétnější s ohledem na specifikum charismatu svého řeholního společenství (Boží pomoc a působení v životě sester i seniorů; prevence vyhoření díky nastaveným hranicím mezi modlitbou a činnou službou; vytváření domácího prostředí a bližších vztahů mezi sestrami a seniory díky bydlení pod jednou střechou a možnosti častějšího setkávání se; přinášení radosti ve spojení s pokojem a hledání nových inspirací aplikovatelných v životě seniorů).

Při srovnání odpovědí na dvě výzkumné otázky jsem došla k závěru, že přínosy aplikace spirituality pro samotné sestry byly ve výzkumu častěji vyjmenovávány a zdůrazňovány nežli pozitivní dopad, který sestry vnímaly u seniorů. Pro lepší probádání přínosu pro samotné seniory by se mohl uskutečnit výzkum mezi seniory v domově se zaměřením na to, jako oni sami vnímají dopad působení a aplikace spirituálního rozměru sester alžbětinek.

Tato práce byla napsána pro vlastní užitek a další rozvoj služby sester alžbětinek v Jablunkově a poslouží v prvé řadě jako zpětná vazba pro samotné sestry, které se v této době rovněž zamýšlejí nad svými řeholními předpisy a obnovují je, dále může být inspirativní pro rozvoj zaměstnanců jejich domova pro seniory, a možná by mohla přinést i obohacení pro ostatní pracovníky v sociální sféře se zaměřením na tuto cílovou skupinu.

Bibliografie

ADAMSKA, J. Immakulata. 2008. *Milosrdenství, chudoba, radost: příběh svaté Alžběty Uherské, lantkraběnky durynské*. Brno: Konvent minoritů. ISBN 80-903-3952-2.

AGLI, O., N. BAILLY a C. FERRAND. 2015. Spirituality and religion in older adults with dementia: a sytematic review. *International Psychogeriatrics*. [on-line]. 27(5), s. 715-725 [cit. 2022-02-28]. ISSN 1041-6102. Dostupné z: doi:10.1017/S1041610214001665

BALÁŽ, Roman. 2014. Možnosti dosahování oborových zájmů sociální práce v organizacích zaměstnávajících sociální pracovníky. *Sociální práce/ Sociálna práca*, č. 3, s. 42-60. ISSN 1213-6204.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: včetně deuterokanonických knih: český ekumenický překlad. 1995. Vyd. 6. Praha: Česká biblická společnost. ISBN 80-858-1008-5.

BROSCH, Jozef. 1997. *Apolónia Radermecherová: zakladateľka rehole sv. Alžbety*. Bratislava: LÚČ. ISBN 80-7114-215-8

BRZÁKOVÁ BEKSOVÁ, Kateřina. 2013. *Geriatrická problematika v pastorální péči: postulát křesťanské etiky v péči o seniory*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2296-5.

CAVAGNA, Luigi. 2007. *Święta Elżbieta Węgierska*. Gorle: Velar. ISBN 978-88-7135-272-5.

CINCIALOVÁ, M. Lucie. 2009. *Komentář k řeholím III. řádu*. [online]. IFS: Institut františkánských studií. květen 2009 [cit. 2022-01-23]. Dostupné z: <https://www.frantiskanstvi.cz/texty.htm>

CINCIALOVÁ, M. Lucie. 2010a. *Vybraná témata z františkánské spirituality I*. [online]. IFS: Institut františkánských studií. leden 2010 [cit. 2022-01-12]. Dostupné z: <https://www.frantiskanstvi.cz/texty.htm>

CINCIALOVÁ, M. Lucie. 2010b. *Vybraná témata z františkánské spirituality II*. [online]. IFS: Institut františkánských studií. duben 2010 [cit. 2022-01-12]. Dostupné z: <https://www.frantiskanstvi.cz/texty.htm>

- ČELEDOVÁ, Libuše a Rostislav ČEVELA. 2021. Možnosti podpory zdravé psychosociální adaptace a sociální integrace seniorů při posuzování stupně závislosti. In: PTÁČKOVÁ, Hana a Radek PTÁČEK. *Psychosociální adaptace ve stáří a nemoci*. Praha: Grada. s. 150-154. ISBN 978-80-271-0876-3.
- DACHOVSKÝ, Karel. 2007. *Sv. Alžběta Durynská*. Praha: Řád. ISBN 80-866-7309-X.
- DALY, M. C., A. J. OSWALD, D. WILSON a S. WU. 2011. *Dark contrasts: The paradox of high rates of suicide in happy places* [online]. 80(3), s. 435-442 [cit. 2022-03-20]. ISSN 01672681. Dostupné z: doi:10.1016/j.jebo.2011.04.007
- DANIEL-ANGE. 2012. *Pramen radosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. Orientace. ISBN 978-80-7195-588-7.
- DISMAN, Miroslav. 1998. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-141-2.
- DRAGOMIRECKÁ, Eva. 2017. Koncept kvality života ve stáří. In: TOMEŠ, Igor a Kateřina ŠÁMALOVÁ. *Sociální souvislosti aktivního stáří*. Praha: Karolinum. s. 103-111. ISBN 978-80-246-3612-2.
- DRAGOMIRECKÁ, Eva. 2020. *Ti, kteří se starají: podpora neformální péče o seniory*. Praha: Karolinum Univerzita Karlova. ISBN 978-80-246-4598-8.
- DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. 2012. *Kvalita života seniorů: v domovech pro seniory*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4138-3.
- DVOŘÁKOVÁ, Andrea. 2017. Nejasné sociálně zdravotní pomezí péče o zdraví seniorů. In: TOMEŠ, Igor a Kateřina ŠÁMALOVÁ. *Sociální souvislosti aktivního stáří*. Praha: Karolinum. s. 188-195. ISBN 978-80-246-3612-2.
- ELICHOVÁ, Markéta. 2017. *Sociální práce: aktuální otázky*. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0080-4.
- ERIKSON, Erik. 2015. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0786-3.
- FISCHER, O., L. HERYÁN, P. JANDEJSEK a Z. Š. ŠIRKA. 2018. Aspekty spirituality v příkladech teologicko-filosofického vzdělávání pro sociální práci. *Social Work Forum / Fórum Sociální Práce*. [online] 18(2) [cit. 2021-01-12]. ISSN 18043070. Dostupné z: <https://forumsocialniprace.ff.cuni.cz/magazin/2018-2/>

- FRANKL, E. Viktor. 2016. *Utrpení z nesmyslnosti života: psychoterapie pro dnešní dobu*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1038-2.
- FRANTIŠEK. 2014. *Evangelii gaudium: Radost evangelia: apoštolská exhortace o hlásání evangelia v současném světě*. Praha: Paulínky. ISBN 978-80-7450-118-0.
- FRANTIŠEK. 2015. *Laudato si': encyklika o péči o společný domov*. Praha: Paulínky. ISBN 978-80-7450-187-6.
- FRANTIŠEK. 2016. *Amoris lætitia: Radost z lásky: posynodální apoštolská exhortace o lásce v rodině*. Praha: Paulínky. ISBN 978-80-7450-225-5.
- FRANTIŠEK. 2018. *Gaudete et exsultate: Radujte se a jásejte: apoštolská exhortace o povolání ke svatosti v současném světě*. Praha: Paulínky. ISBN 978-80-7450-302-3.
- GEGRIG, R. B., M. OPATRNÝ, N. BIRHER, K. Baumann a kolektiv. 2021. *Spiritualita, etika a sociální práce*. Freiburg: FreiDok plus. ISBN: 978-3-928969-86-4. Dostupné také z: doi:10.6094/978-3-928969-86-4
- GELKOPF, Marc. 2011. The Use of Humor in Serious Mental Illness: a Review. *Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine* [online]. 2011 [cit. 2022-03-20]. ISSN 1741-427X. Dostupné z: doi:10.1093/ecam/nep106
- GÉZE, Ernest. 1995. *Princezna chudobných*. Bratislava: USPO Peter Smolík. ISBN 80-88717-05-1.
- GNIECKI, Czesław. 2001. Św. Franciszek z Asyżu wzorem prawdziwej radości. In: TOMCZAK, S. Bogumił, ed. *Studia franciszkańskie 11*. Poznań: Franciszkanie. s. 163-178. ISSN 0860-0775.
- GRÜN, A. 2009. *Deprese jako šance: spirituální impulzy*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-608-7.
- GRZYWOCZ, Krzysztof. 2004. Kazanie na Górze: Część 1. In: Ksiądz Krzysztof Grzywocz [online]. 13.-16. dubna 2004 [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: <http://www.kskrzysztofgrzywocz.pl/pl/publikacje/audio/item/359-kazanie-na-gorze>
- HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava. 2014. Aktivní stárnutí jako idea, nástroj a kapitál. Kde hledat kořeny úspěchu konceptu aktivního stárnutí? *Sociální studia/Social Studies*. [online] 11(3), s. 13-29 [cit. 2022-02-25]. ISSN 1803-6104. Dostupné z: doi.org/10.5817/SOC2014-3-13

- HAŠKOVCOVÁ, Helena. 2010. *Fenomén stáří*. Praha: Havlíček Brain Team. ISBN 978-80-87109-19-9.
- HAVRÁNKOVÁ, Olga. 2021. *Sebevražednost seniorů*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-4822-4.
- HENDL, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-736-7040-2.
- HILLMAN, Ken. 2019. *Kapačka, cévka, houkačka: jak jsme zapomněli normálně stárnout a pokojně umírat*. Praha: Cesta domů. ISBN 978-80-88126-59-1.
- HOLMEROVÁ, I., H. VAŇKOVÁ, P. WIJA a M. ŠTEFFL. 2014. Pohled na geriatrického pacienta, demence a některé další geriatrické syndromy. In: ŠTĚPÁNKOVÁ, H., L. MUCHOVÁ, J. JINDROVÁ, J. SERÝCH, C. HÖSCHL, L. VIDOVIČOVÁ a E. DRAGOMIRECKÁ. *Gerontologie: Současné otázky z pohledu biomedicíny a společenských věd*. Praha: Karolinum. s. 77-92. ISBN 978-80-246-2628-4.
- HOLMEROVÁ, Iva. 2019. Dekáda zdravého stárnutí - nové pohledy, pojmy a strategie WHO. In: MACHÁČOVÁ, Kateřina a Iva HOLMEROVÁ (eds.). *Aktivní gerontologie, aneb, Jak stárnout dobře*. Praha: Mladá fronta. s. 34-41. ISBN 978-80-204-5489-8.
- CHESTERTON, G. Keith. 2017. *František z Assisi*. v Praze: Karmelitánské nakladatelství. ISBN 978-80-7195-386-9.
- CHLUPOVÁ, Klára. 2009. *Svatý František Serafínský*. v Brně: Konvent minoritů. ISBN 978-80-903395-3-8.
- JAN PAVEL II. 1996. *Vita consecrata: Posynodální apoštolská adhortace o zasvěceném životě a jeho poslání v církvi a ve světě*. Praha: Zvon. ISBN 80-7113-187-3.
- JANEČKOVÁ, Hana. 2005. Sociální práce se starými lidmi. In: MATOUŠEK, O., P. KODYMOVÁ a J. KOLÁČKOVÁ (eds.). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál. s. 163-194. ISBN 80-7367-002-X.
- KALVACH, Zdeněk. 2004. *Geriatric a gerontologie*. Praha: Grada. ISBN 80-247-0548-6.

- KALVACH, Zdeněk a Iva HOLMEROVÁ. 2008. Geriatrická křehkost - významný klinický fenomén. *Medicína pro praxi*. [online] 5(2), s. 66-69 [cit. 2022-02-25]. ISSN 1803-5310. Dostupné z: https://www.medicinapropraxi.cz/artkey/med-200802-0005_Geriatricka_krehkost-vyznamny_klinicky_fenomen.php
- KAŇÁK, Jan. 2015. Postavení diskursu spirituality v sociální práci. *Sociální práce/ Sociálna práca*, č. 4, s. 30-46. ISSN 1213-6204.
- KAŇÁK, Jan. 2016. Nedefinovaná profesionalita: Vztah diskursů spirituality a profesionality v sociální práci v soudobé odborné literatuře. *Sociální práce/ Sociálna práca*, č. 5, s. 72-91. ISSN 1213-6204.
- Katechismus katolické církve*. 1995. Praha: Zvon. ISBN 80-7113-132-6.
- KĘDRACKA, A. Ewa. 2006. *Święta Elżbieta Węgierska*. Łowicz: Bernardynki. ISBN 83-923397-4-6.
- KOENIG, Harold G. 2012. Religion, Spirituality, and Health: The Research and Clinical Implications. *ISRN Psychiatry*. [online] 2012 [cit. 2022-03-20]. ISSN 2090-7966. Dostupné z: doi:10.5402/2012/278730
- KONVENT SESTER ALŽBĚTINEK V JABLUNKOVĚ. 1995. *Konstituce Sester svaté Alžběty třetího regulovaného řádu svatého Františka*. Jablunkov: Konvent sester alžbětinek.
- KONVENT SESTER ALŽBĚTINEK V JABLUNKOVĚ. 1998. *Stanovy Konventu sester alžbětinek v Jablunkově*. Jablunkov: Konvent sester alžbětinek.
- KONVENT SESTER ALŽBĚTINEK V JABLUNKOVĚ. 2012. *Standardy kvality domova svaté Alžběty v Jablunkově*. Jablunkov: Konvent sester alžbětinek
- KONVENT SESTER ALŽBĚTINEK V JABLUNKOVĚ. 2013. *Výroční zpráva o průběhu poskytování sociální služby v Domově sv. Alžběty v Jablunkově v roce 2012*. [online]. Domov sv. Alžběty v Jablunkově. 29. června 2013 [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: <http://domovsvatealzbety.jablunkov.cz/>
- KONVENT SESTER ALŽBĚTINEK v JABLUNKOVĚ. 2016. *Domov sv. Alžběty v proměnách času 1991 – 2016*. Jablunkov: Konvent sester alžbětinek (archiv). Dostupné také z: <http://domovsvatealzbety.jablunkov.cz/>

KONVENT SESTER ALŽBĚTINEK v JABLUNKOVĚ. Ze života. Alzbetinky.jablunkov.cz [on-line] © 2022 [cit. 2022-03-21]. Dostupné z: <http://alzbetinky.jablunkov.cz/www/blog/category/ze-zivota/>

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. 2006. *Psychologie smysluplnosti existence: otázky na vrcholu života*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1370-5.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. 2010. *Pozitivní psychologie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-726-8.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. 2011. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie: možnosti, které čekají*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3604-4.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. 2013. *Psychologie pocitů štěstí: současný stav poznání*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4436-0

LAZAR, Petr. 2021. Důsledky neoliberalizace pro sociální práci. *Sociální práce/ Sociálna práca*, č. 3, s. 89-106. ISSN 12136204.

LE GOFF, Jacques. 2004. *Svatý František z Assisi*. Praha: Vyšehrad. ISBN 80-702-1651-4.

LEJSAL, Matěj. 2017. Aktivní stáří v pobytových službách. In: TOMEŠ, Igor a Kateřina ŠÁMALOVÁ. *Sociální souvislosti aktivního stáří*. Praha: Karolinum. s. 112-127. ISBN 978-80-246-3612-2.

LIMA, S., R. TEIXEIRA, R. ESTEVES, F. RIBEIRO, F. PEREIRA, A. TEIXEIRA a C. MAGALHÃES. 2020. Spirituality and quality of life in older adults: a path analysis model. *BMC Geriatrics*. [online] 20(1) [cit. 2022-02-25]. ISSN 1471-2318. Dostupné z: [doi:10.1186/s12877-020-01646-0](https://doi.org/10.1186/s12877-020-01646-0)

LIPOVETSKY, Gilles. 2007. *Paradoxní štěstí: esej o hyperkonzumní společnosti*. Praha: Prostor. ISBN 978-80-7260-184-4.

LUKŠOVÁ, Hana a Iva KUZNÍKOVÁ. 2017. Syndrom vyhoření v institucionální péči o seniory. *Hygiena*. [online] 62(1), s. 12-17 [cit. 2022-02-25]. Dostupné z: [doi:10.21101/hygiena.a1508](https://doi.org/10.21101/hygiena.a1508)

MAHEROVÁ, Mary. 2015. *Żyjący charyzmat i Tożsamość naszego Zgromadzenia*. [online]. School Sisters of Notre Dame. 14. února 2015 [cit. 2022-01-25]. Dostupné z: <https://gerhardinger.org/community/ongoing-formation/>

- MALÍKOVÁ, Eva. 2011. *Péče o seniory v pobytových sociálních zařízeních*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3148-3.
- MAREŠ, Jirí. 2015. Pozitivní aspekty stáří: senioři a humor. *Časopis lékařů českých*, č. 2, s. 66-71. ISSN 0008-7335. Dostupné též z: <https://www.prolekare.cz/casopisy/casopis-lekaru-ceskych/archiv-cisel/2015-2>
- MATOUŠEK, Oldřich. 2001. *Základy sociální práce*. Praha: Portál. ISBN 80-717-8473-7.
- MERINO, José Antonio. 2001. *Františkánská cesta pro dnešního člověka*. Olomouc: Maticе cyrilometodějská. ISBN 80-726-6090-X.
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. 2021. *Strategický rámeč přípravy na stárnutí společnosti 2021-2025*. [online]. MPSV: Ministerstvo práce a sociálních věcí, poslední aktualizace 2. února 2022 [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/strategicky-ramec-pripravy-na-starnuti-spolecnosti-2021-2025>
- MONDRAGÓN-CERVANTES, M. I., JIMÉNEZ-ACOSTA, C., DIAZ-RAMOS, J., DURÓN, D., VELÁZQUEZ-RANGEL, M., NAVARRETE REYES, A. a D. LEAL-MORA. 2019. Religion, spirituality, and old age: a review of the literature. *The Journal of Latin American geriatric medicine*. [online] 5(2), s. 52-57 [cit. 2022-02-26]. ISSN 2462-4616. Dostupné z: <https://conameger.org/revistas>
- MONTORSI, Giambattista. 2003. *Franciszek z Asyžu nauczycielem życia: Według przekazu źródeł franciszkańskich*. Kraków: Bratni Zew. ISBN 83-88903-24-1.
- MOTLOVÁ, L., V. STASKOVÁ, J. VACKOVÁ, M. TREŠLOVÁ, D. DVOŘÁČKOVÁ a A. MOJŽÍŠOVÁ. 2019. Trendy v péči v domovech pro seniory v České republice. *Praktický lékař*. [online] 99(2), s. 68-73 [cit. 2022-02-26]. ISSN 1805-4544. Dostupné z: <https://www.prolekare.cz/casopisy/prakticky-lekar>
- NAVRÁTIL, Pavel. 2001. Současné pojetí a dilemata disciplíny. In: MATOUŠEK, Oldřich (ed.). *Základy sociální práce*. Praha: Portál. s. 183-192. ISBN 80-717-8473-7.
- NAVRÁTIL, Pavel. 2017. o spiritualitě v sociální práci. *Caritas et veritas*, č. 1, s. 7-12. ISSN 1805-0948.
- NEŠPOR, Karel. 2020. *Úsměv a smích u pomáhajících profesí*. Praha: Raabe. ISBN 978-80-7496-470-1

ONDRUŠOVÁ, Jiřina. 2011. *Stáří a smysl života*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1997-2.

PANUŚ, Kazimierz. 2008. *Święta Elżbieta*. Kraków: Wam. ISBN 978-83-7318-890-7.

PAVEL VI. 1975. *Gaudete in Domino: apostolic exhortation*. [online]. Řím: Svatý stolec, 9. května 1975 [cit. 2022-02-24]. Dostupné z: https://www.vatican.va/content/paul-vi/en/apost_exhortations.index.html

Perfectae caritatis: Dekret o přizpůsobené obnově řeholního života. 1965. [online]. Praha: Knihovna pražské metropolitní kapituly, 28. října 1965 [cit. 2022-01-12]. Dostupné z: <https://kpmk.eu/kpmkeu/index.php/informace/siti-internet-vaticani/35-dokumenty-2-vatikanskeho-koncilu-cesky-a-latinsky>

PETROVÁ KAFKOVÁ, Marcela. 2014. Aktivní stárnutí – příležitost, nebo nové dogma? In: ŠTĚPÁNKOVÁ, H., L. MUCHOVÁ, J. JINDROVÁ, J. SERÝCH, C. HÖSCHL, L. VIDOVIČOVÁ a E. DRAGOMIRECKÁ. *Gerontologie: Současné otázky z pohledu biomedicíny a společenských věd*. Praha: Karolinum, s. 65-76. ISBN 978-80-246-2628-4.

POLÁČKOVÁ ŠOLCOVÁ, I., V. CHRZ, E. DUBOVSKÁ a I. ŠOLCOVÁ. 2019. Integrita a zoufalství ega v Eriksonově koncepci stáří. *Československá psychologie*, č. 4, s. 369-385. ISSN 0009-062X.

POSPÍŠIL, C. Václav. 2001. *Františkánské prameny. I*. Olomouc: Maticе cyrilometodějská. ISBN 80-7266-073-X.

PTÁČKOVÁ, Hana a Radek PTÁČEK. 2021. *Psychosociální adaptace ve stáří a nemoci*. Praha: Grada. Psyché. ISBN 978-80-271-0876-3.

PTÁČKOVÁ, H., R. PTÁČEK a L. ŠVANDOVÁ. 2021. Stáří a stárnutí. In: PTÁČKOVÁ, Hana a Radek PTÁČEK (eds.). *Psychosociální adaptace ve stáří a nemoci*. Praha: Grada. s. 13-15. ISBN 978-80-271-0876-3.

PUNOVÁ, Monika. 2012. Resilience v sociální práci s rizikovou mládeží. *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 2, s. 90-103. ISSN 1213-6204.

Quellentexte unserer Mutter Apollonia Radermecher (výroky sestry Apolonie vypsané z kroniky sester alžbětinek v Cáchách, které zpracovala dne 9. 2. 2005 a přepsala do elektronické podoby tamější s. Johana). 2005. Cáchy: Schwestern der heiligen Elisabeth.

RATZINGER, Josef. 1991. *Úvod do křesťanství*. Brno: Petrov. ISBN 80-85247-13-5.

REICHEL, Jiří. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3006-6.

RHEINWALDOVÁ, Eva. 1999. *Novodobá péče o seniory*. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-7169-828-8.

ROBERTS, Jana. 2010. Jak staří lidé vnímají konec života? *Sociální práce/Sociální práce*, č. 2, s. 138-143. ISSN 1213-6204.

RUCH, W., R.T. PROYER a M. WEBER, 2010. Humor as a character strength among the elderly. *Zeitschrift für Gerontologie und Geriatrie* [online]. 43(1), s. 13-18 [cit. 2022-03-22]. ISSN 0948-6704. Dostupné z: doi:10.1007/s00391-009-0090-0

RYŚ, Grzegorz. 2013. *Franciszek, Życie-miejsce-słowa*. Kraków: Wydawnictwo św. Stanisława BM. ISBN 978-83-7422-561-8

Řehole III. řeholního řádu sv. Františka. 1982. [online]. Praha: IFS: Institut františkánských studií, 8. prosince 1982 [cit. 2022-01-27]. Dostupné z: <https://www.frantiskanstvi.cz/texty.htm>.

ŘÍČAN, Pavel. 2006. Spiritualita jako klíč k osobnosti a lidským vztahům. *Československá psychologie*. [online] 50(2) [cit. 2021-01-13]. ISSN 0009-062X. Dostupné z: <https://www.digitalniknihovna.cz/knav/periodical/uuid:3bdb9d4f-420f-11e1-9e3f-005056a60003>

ŘÍČAN, Pavel. 2007. *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-312-3.

SELIGMAN, E. P. Martin. 2014. *Vzkvétání: nové poznatky o podstatě štěstí a duševní pohody* [online]. Brno: Jan Melvil Publishing [cit. 2021-11-24]. ISBN 978-80-87270-91-2. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/kniha/vzkvetani-6910/>

SHORT, J. William. 2003. *Chudoba a radost: františkánská tradice*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. ISBN 80-719-2779-1.

SCHWESTERN DER HEILIGEN ELISABETH IN AACHEN. Heilige Elisabeth. Elisabethinnen.de [on-line]. ©2019 [cit. 2022-01-26]. Dostupné z: <https://www.elisabethinnen.de/elisabethinnen/elisabethinnen-sein/spiritualitaet/hl-elisabeth-und-hl-franziskus.php>

SCHWESTERN DER HEILIGEN ELISABETH IN AACHEN. Mutter Apollonia. Elisabethinnen.de [on-line]. ©2019 [cit. 2022-01-26]. Dostupné z: <https://www.elisabethinnen.de/elisabethinnen/elisabethinnen-sein/spiritualitaet/mutter-apolloia.php>

SCHWESTERN DER HEILIGEN ELISABETH IN AACHEN. Ursprung. Elisabethinnen.de [on-line]. ©2019 [cit. 2022-01-26]. Dostupné z: <https://www.elisabethinnen.de/elisabethinnen/elisabethinnen-sein/ordensgeschichte/ursprung.php>

SLEZÁČKOVÁ, Alena. 2010. Pozitivní psychologie - věda nejen o štěstí. *E-psychologie*. [online] 4(3), s. 55-69 [cit. 2022-01-29]. ISSN 1802-8853. Dostupné z: <https://www.e-psycholog.eu/clanek/97>

SRNEC, Jan. 2014. Diferenciální hledisko v gerontologii. In: ŠTĚPÁNKOVÁ, H., L. MUCHOVÁ, J. JINDROVÁ, J. SERÝCH, C. HÖSCHL, L. VIDOVIČOVÁ a E. DRAGOMIRECKÁ. *Gerontologie: Současné otázky z pohledu biomedicíny a společenských věd*. Praha: Karolinum, s. 15-29. ISBN 978-80-246-2628-4.

STEPTOE, Andrew. 2019. Investing in Happiness: The Gerontological Perspective. *Gerontology* [online]. 65(6), s. 634-639 [cit. 2022-03-22]. ISSN 0304-324X. Dostupné z: doi:10.1159/000501124

STRAUSS, Anselm L. a Juliet M. CORBINOVÁ. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Brno: Sdružení Podané ruce. ISBN 80-858-3460-X.

SUCHOMELOVÁ, Věra. 2016a. *Senioři a spiritualita: duchovní potřeby v každodenním životě*. Praha: Návrat domů. ISBN 978-80-7255-361-7.

SUCHOMELOVÁ, Věra. 2016b. Spirituální potřeby seniorů v sociální péči. *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 5, s. 92-108. ISSN 1213-6204.

SVATOŠOVÁ, Marie. 2012. *Víme si rady s duchovními potřebami nemocných?* Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4107-9.

ŠÁMALOVÁ, Kateřina. 2017. Úroveň zdravotního stavu jako determinanta kvality života ve stáří. In: TOMĚŠ, Igor a Kateřina ŠÁMALOVÁ. *Sociální souvislosti aktivního stáří*. Praha: Karolinum. s. 75-102. ISBN 978-80-246-3612-2.

ŠEĎOVÁ, Klára. 2014a. Proces kvalitativního výzkumu a jeho poslání. In: ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ (eds.). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. s. 51-82. ISBN 978-80-262-0644-6.

ŠEĎOVÁ, Klára. 2014b. Analýza kvalitativních dat. In: ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ (eds.). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. s. 207-258. ISBN 978-80-262-0644-6.

ŠÍDLO, Luděk a Jana KŘEŠŤANOVÁ. 2018. Kdo se postará? Domovy pro seniory v Česku v kontextu demografického stárnutí. *Demografie*. [online] 60(3), s. 248–265 [cit. 2022-02-26]. ISSN 1805-2991. Dostupné z: <https://www.czechdemography.cz/aktuality/demografie-c-3-2018/>

ŠRAJER, Jindřich. 2012. Etika a požadavek komplexnosti v sociální práci. *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 3, s. 81-88. ISSN 1213-6204.

ŠVANDOVÁ, Lucie a Hana PTÁČKOVÁ. 2021. Kvalita života seniorů. In: PTÁČKOVÁ, Hana a Radek PTÁČEK. *Psychosociální adaptace ve stáří a nemoci*. Praha: Grada. s. 52-58. ISBN 978-80-271-0876-3.

ŠVANDOVÁ, L., L. ČELEDVÁ a R. ČEVELA. 2021. Péče o seniory. In: PTÁČKOVÁ, Hana a Radek PTÁČEK (eds.). *Psychosociální adaptace ve stáří a nemoci*. Praha: Grada. s. 25-30. ISBN 978-80-271-0876-3.

ŠVARŤÍČEK, Roman. 2014. Kvalitativní přístup a jeho teoretická a metodologická východiska. In: ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ (eds.). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. s. 12-27. ISBN 978-80-262-0644-6.

TAGALIDOU, N., E. DISTLBERGER, V. LODERER a A.-R. LAIREITER. 2019. Efficacy and feasibility of humor training for people suffering from depression, anxiety, and adjustment disorder: a randomized controlled trial. *BMC Psychiatry*. [online] 19(1) [cit. 2022-02-26]. ISSN 1471-244X. Dostupné z: doi:10.1186/s12888-019-2075-x

TOMEŠ, Igor. 2017. Na závěr předpověď dalšího vývoje a jeho vliv na aktivitu seniorů. In: TOMEŠ, Igor a Kateřina ŠÁMALOVÁ. *Sociální souvislosti aktivního stáří*. Praha: Karolinum. s. 214-230. ISBN 978-80-246-3612-2.

TOMEŠ, Igor a Kateřina ŠÁMALOVÁ. 2017. *Sociální souvislosti aktivního stáří*. Praha: Karolinum, Univerzita Karlova. ISBN 978-80-246-3612-2.

VESELÁ, Jitka a Zdeněk JANATA. 1999. *Sociální služby ve světle připravovaných reform (II. díl): Postoje občanů důchodového věku k připravovanému zákonu o sociální pomoci*. [online] Praha: VÚPSV, leden 1999 [cit. 2022-02-19]. Dostupné z: <https://www.vupsv.cz/publikace-vyzkumnych-pracovniku/publ/?vupsv=BAO&pracovnik=vse&klasif=vse&rok=1999>

VIDOVIČOVÁ, Lucie. 2019. Ageismus. In: MACHÁČOVÁ, Kateřina a Iva HOLMEROVÁ (eds.). *Aktivní gerontologie, aneb, Jak stárnout dobře*. Praha: Mladá fronta, Medical services. s. 30-33. ISBN 978-80-204-5489-8.

Vyhláška č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. In: *Zákony pro lidi* [online]. Praha: © AION CS, s.r.o. 2010-2022 [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-505>

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociální službách. In: *Zákony pro lidi* [online]. Praha: © AION CS, s.r.o. 2010-2022 [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

ZVĚŘINA, Josef. 1995. *Pět cest k radosti*. Praha: Zvon. Sofia (Zvon). ISBN 80-711-3136-9.

Seznam použitých zkratk

- FP Františkánské prameny
- Ř Řehole III. řeholního řádu sv. Františka
- K Konstituce Sester svaté Alžběty třetího regulovaného řádu svatého Františka
- S Stanovy Konventu sester alžbětinek v Jablunkově

Biblické zkratky

- Mt Evangelium podle Matouše
- Lk Evangelium podle Lukáše

Církevní dokumenty

- CCE Katechismus katolické církve
- VC Vita consecrata
- PC Perfectae caritatis
- L Laudato sí